

УНИВЕРЗИТЕТ „СВ. КИРИЛ И МЕТОДИЈ“
ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ – СКОПЈЕ

Интеркултурни студии

**ОБЛИЦИ НА ИНТЕРКУЛТУРНА КОМУНИКАЦИЈА
ПРЕКУ ПРОГРАМАТА ЗА КУЛТУРНА РАЗМЕНА
„РАБОТА ПРЕКУ ЛЕТО И ПАТУВАЊЕ ВО САД“**

-магистерски труд-

Кандидат:

Марица Јованова

Ментор:

проф. д-р Михајло Поповски

Содржина

1. ВОВЕД	1
2. ТЕОРЕТСКИ ОСНОВИ.....	4
2.1. КУЛТУРА.....	5
2.1.1. Менување на поимот „култура“ низ историјата	7
2.1.2. Културата, енкултурацијата и социјализацијата	9
2.1.3. Социјална интеракција	11
2.2. КОМУНИКАЦИЈА.....	13
2.2.1. Модели на комуникација	14
2.2.2. Видови комуникација	17
2.3. ГЛОБАЛИЗАЦИЈА	20
2.3.1. Глобална култура	21
2.3.2. Создавање на идентитетот во глобалниот супермаркет	22
2.3.3. Глобализација или вестернизација	24
2.4. ИНТЕРКУЛТУРНА КОМУНИКАЦИЈА.....	25
2.4.1. Развивањето на интеркултурната комуникација	25
како научен пристап	25
2.4.2. Културни бариери.....	28
2.4.3. Културни димензии.....	31
2.4.4. Културна адаптација, културен шок и криви на	34
приспособување, справување со стрес.....	34
2.4.5. Интеркултурна компетентност	36
2.5. ЗАКЛУЧОК.....	38
3. ИСТРАЖУВАЊЕ	40
3.1. Предмет на истражување	40
3.2. Цел и задачи на истражувањето	42
3.3. Метод.....	43

3.4.Резултати	44
3.4.1.Социодемографски карактеристики на учесниците	44
во програмата	44
3.4.2. Пријавување и мотивиза учество во програмата, подготовка и	47
посакувани работни позиции и дестинации	47
3.4.3. Држави избрани за работен престој, избор и застапеност на	51
работни места	51
3.4.4. Комуникација и интеграција во заедницата за време на престојот	53
3.4.5.Бариери и олеснителни околности во интеркултурната	58
комуникација	58
3.4.6. Поврзаност меѓу социодемографските карактеристики,одделни фактори и аспекти на интеркултурната комуникација	63
3.4.7. Ефекти на интеркултурната комуникација	65
3.5.Дискусија	71
Користена литература.....	81
Прилог	85

1. ВОВЕД

Да се стекне интеркултурно искуство е важен дел од формирањето на личностана младиот човек, иако тоа не е дел од формалното образование. Студентите кои се одлучуваат да го збогатат своето искуство престојувајќи во друга земја со различна култура се сè побројни. Студентите за кои подолг академски престој во странство не е опција ги бараат своите можности во друг вид студентска размена. *Работа преку лето и патување во САД (Summer Work and TravelUSA)* е една од најпопуларните програми за културна размена на американскиот Стејт департмент.

Целта на оваа програма за културна размена е запознавање на студентите со американската култура преку работен и туристички престој во САД за време на летниот период. Стејт департментот има назначено организации од САД кои се нарекуваат спонзори на програмата и се задолжени да наоѓаат сезонски работни места низ САД. Спонзорот има обврска да ја следи целата програма: аплицирањето, престојот и враќањето назад во земјата по завршувањето на програмата. Исто така, спонзорот мора да му овозможи 24-часовна поддршка на студентот за време на престојот. Освен спонзорите, постојат и локални агенции каде што студентот аплицира, а документацијата понатаму се проследува до спонзорите и до Стејт департментот. Целиот процес, од аплицирање до комплетирање на програмата, може да трае и една година. Студентите плаќаат одреден износ за учество, а за возраст добиваат работни места. Не постојат стипендии за овој вид програма, па учесниците мораат сами да ги сносат трошоците. Престојот е поделен на два дела.

Првиот престој е работен, трае 3-4 месеци и тој е задолжителен за сите студенти. Вториот дел е туристички, трае 1 месец по завршувањето на визата и тој не е задолжителен. Иако престојот не е академски, единствено редовни

студентиможат да аплицираат за овој вид програма. Студентот треба да исполнува одредени услови за да аплицира за програмата, а тоа се:

- да биде редовен студент на акредитиран универзитет надвор од САД;
- да има успешно поминато барем еден семестар;
- да има солидно познавање на англискиот јазик.

Работните места што ги добиваат студентите мора да им овозможат секојдневна комуникација со локалното население. Локалното население, од друга страна, има можност да запознае луѓе од многу различни земји во светот и да комуницира со нив. Студентите неретко повторно аплицираат за Summer Work and Travel USA повеќе години во текот на своите студии.

Желбата за заработка, патување и стекнување работно искуство, покрај интеркултурното искуство, се меѓу главните мотиви за учество. Но, без разлика, заеднички мотив за сите учесници е престојот во друга култура.

Со оглед на експанзијата на американската култура, не може да зборуваме за престој во целосно нова култура. Студентите (барем повеќето) се веќе добро запознаени со јазикот, па преку масовните медиуми и со американскиот начин на живеење. Временски ограничениот престој и одредени реални очекувања за начинот на живеење несомнено го олеснуваат целиот процес, односно го намалуваат стресот што се јавува како реакција на адаптирање во нова култура.

Како и кај сите видови културна размена, и при оваа програма е очекувано студентите да се соочуваат со разни недоразбирања и тешкотии при комуникацијата со локалното население што можат да предизвикаат неверување и фрустрации, постојано преиспитување на примените пораки, споредување на сопствената со туѓата култура. Во процесот, студентите треба да сесправат со жива интеракција, со соговорник. Треба да преговараат, пренесуваат, примаат и да обработуваат значења, а кога механизмите за извршување на тие процеси се разликуваат кај соговорниците, секако дека се јавуваат бариери, без разлика на олеснителните фактори.

Интеркултурната комуникација е поврзана со процесот на глобализација која создава врска помеѓу одвоените општества. Американската култура е еден од најсилните механизми на глобализацијата. Опкруженоста со производот на глобализацијата и доброто познавање на англискиот јазик можат да бидат олеснителни фактори за студентите, а финансиската независност и поголемата самостојност, секако, би го зголемила задоволството од престојот.

Една од особеностите на овој вид културна размена е нејзиниот кус период на траење. За разлика од имигрантите, дури и од оние што заминуваат на студии во друга земја, учесниците во оваа програма имаат период од само 4-5 месеци по чие истекување мораат да се вратат во својата земја. Студентите знаат дека нема потреба од целосно интегрирање во културата. Краткото времетраење на програмата можеби не е доволна мотивација за усовршување на комуникацијата помеѓу студентите и локалното население.

Целта на истражувањето е да се допредикуватанамакедонскитестудентикоиучествувалевооваапрограма за културна размена и иститеда се протолкуваат имајќигивовидситеважнизаклучоцизатоакоисоциодемографскифактори и контекстибилеважнизainterкултурнатаразмена.Со оглед на тоа дека лично бев дел од оваа програма како студент, почувствував желба за опишување и продлабочено разбирање на овој посебен процес на интеркултурна комуникација во кој се наоѓаат студенти кои учествуваат во една специфична програма за културна размена која си има свои дистинктивни обележја: одреден временски период во кој се случува контактот, две одредени култури и одредена група луѓе кои учествуваат во неа.

Вофокусотнаистражувањетосенаоѓаискуствотонастудентитезавреме и повраќањетооднивниотпрестојво САД, нозадаможемедагиразберемеискустватанизкоипоминувааттребадаодговориме на многу прашања. Штоекултурата и што значи да себидеделододреденакултура? Какокултурата гидиктираправилатанакомуницирање? Какотиеправилавлијаатнаинтеркултурнатакомуникација?

2. ТЕОРЕТСКИ ОСНОВИ

Културата е прилично апстрактен поим. Низ историјата, таа се дефинирана најразлични начини во обид да се опише човековото однесување. Трагањето по значењето на културата отворило пат за објаснување на начините на кои човекот функционира во општеството, а со текот на времето и до нови научни полиња каде што можеме да ги истражуваме појавите што се резултат на допирот помеѓу различни култури. Можеби терминот „култура“ звучи апстрактно поради тоа што семантички покрива огромни пространства. Да се дистанцираме од неа и да ја проучуваме е исто како да се издигнеме над себеси и да го набљудуваме нашето постоење. Културата е идеја која ги опфаќа сите наши активности. Во моментот кога нашите активности не соодветствуваат на средината во која се наоѓаме или активностите на другите не соодветствуваат на тоа што нашата средина го смета за прифатливо, настанува јаз во *комуникацијата* помеѓу две страни од различни култури. Во денешниот свет кој се движи по законите на силите на *глобализацијата*, невозможно е да се избегне судирот на културите. *Интеркултурната комуникација* собира сознанија за тоа како да се ублажи судирот на двасвета. Сознанијата се недофатни ако не сме во можност да ја разбереме суштината на културата, нејзината улога во начинот на кој комуницираме и дејствуваме, како и природата на комуникациските процеси.

2.1. КУЛТУРА

Секој кој пишува или истражува на полето на интеркултурните комуникации мора да го започне својот пат со зборот „култура“. Но, тоа и не е толку лесно со оглед на тоа дека тој ја опфаќа целата мапа на човековото постоење. Иако е добро познат термин и нешто за кое толку многу слушаме, сите го дефинираме со тешкотии. Кога сите би дале по една дефиниција за културата, сите би биле во право, но, исто така, би биле и нецелосни во описот. Веројатно некои би се повикале на тоа дека културата е нешто спротивно од дивјаштвото, други дека тоа е традиција на другите народи или материјалните аспекти во општеството што потекнуваат од уметностите и творењето. Секако, би биле во право дека културата е токму тоа, но таа е и многу повеќе.

Зборот „култура“ има латински корен. Потекнува од глаголот *colo, colere, coluri, cultum* (декл.), или во превод „обработи“, „одгледува“, „негува“, „почитува“. Изворното значење е поврзано со земјоделството и со сè што човекот приспособува за своите потреби. Цицерон ја нарекува културата обработување на душата (*cultura animi philosophia est*)¹. Во поновата историја, Малиновски ќе ја изнесе својата функционална теорија за културата според која културата е секундарна средина која човекот ја создава за да ги задоволи своите биолошки и останати потреби (Malinowski, 1944).

Зборот култура беше избран за збор на годината во 2014 година од страна на речникот Merriam Webster, вели Ротман во статијаво списанието *The New Yorker* (Rothman, 2014). Според уредниците на речникот Merriam Webster, зборот „култура“ забележал најголем пораст во пребарувањата за таа година.

¹Cicero, Marcus Tullius, 45 BC *Tusculanes*, II, 13

Во 1952 година, Кребер и Клакхоун (Kroeber & Kluckhohn) собираат 164 дефиниции во нивното дело *Culture: A Critical Review of Concepts and Definitions*. Најстарата дефиниција датира од 1871 година.

„Културата е комплексна целина која ги опфаќа знаењата, верувањата, уметноста, моралните вредности, законите и останатите општествени способности и навики кои ги учине како членовина на општеството“

(Tylor, 1871)

Во наредните 32 години воопшто немало обид за дефинирање на културата. Од 1903 до 1916 година, постојат само шест дефиниции, додека останатите 157 се од периодот до 1950 година. Според Кребер и Клакхоун, авторите со резерва го употребувале терминот. Дури и во 1952 година, велат тие, културата е само бледо дефиниран збор.

Во периодот кој следи, Рејмонд Вилијамс (Raymond Williams) почнува со обидите да ги утврди термините кои се користат во опишувањето на културата, почнувајќи со сdamiот збор „култура“. Вилијамс на варијациите во дефинирањето на културата не гледа како на недостаток, туку како на вистинска комплексност која одговара на искуствата од реалноста. Тој го обединува значењето на културата во три дефиниции- идеална, документирана и општествена. Првата се однесува на процесот на човечкото усовршување во смисла на апсолутни и универзални вредности. Втората се однесува на збирот од интелектуалните и имагинативните трудови создадени од човекот и нивната документација. Во третата дефиниција, културата се разгледува како опис на човечкото живеење во уреденото општество, вклучувајќи ги правилата и институциите. Овие три аспекти на културата се неразделни и според Вилијамс, секоја теорија на културата која не ги опфаќа како целина е неадекватна (Williams, 1961).

И по еден век обиди да се дојде до конкретното значење на зборот култура, сè уште постојат несогласувања и недоразбирања околу ова прашање. Употребата

на терминот е толку широка што не може да се поедностави. Денес не е отфрлено ниту едно значење што го имала културата низ историјата. Зборот култура го поврзуваме со литературата, музиката, храната, уметноста итн. За биолозите, културата е колонија на микроорганизми, за земјоделците – растение што се одгледува, а за секое општествено суштество, таа е традиција, правило на живеење и столб преку кој се гарантира постоењето. Истовремено, ако ја набљудуваме од глобална гледна точка, културата е фрагилен феномен или светски тренд што ја менува својата форма со развојот на технологијата, а притоа зафаќа простор многу поголем од границите на поединечни општества.

Културата опфаќа сè што создал човекот. Таа не постои одвоено од човековата дејност и не може да се разгледува како посебен ентитет. Опишувајќи ја културата, го опишуваме нашиот живот, нашето творештво и постоење. Проблемот со сфаќањето на културата е тоа што таа не е опиплива. Таа постои во нашиот ум, а сè што е опипливо или подложно на едноставно дефинирање е само нејзин продукт: влада, закони, институции, уметност, морални вредности итн. Она што археолозите успеваат да пронајдат и да зачуваат е само рефлексija на културата на некогашните народи, предмети користени со знаења стекнати преку културата.

2.1.1. Менување на поимот „култура“ низ историјата

Потребата да се изучува културата не потекнува од научната љубопитност за тоа што таа претставува. Таа доаѓа од потребата да се изучува човекот и неговата средина, меѓучовечките односи, како во минатото, така и во сегашноста. Изучувањето на културата на својот народ и на другите народи е тесно поврзано со обидите таа да се дефинира.

Тејлор (Taylor, 1871) е првиот кој не ја дефинира културата како спротивно од нецивилизираното и дава сосема нов поглед што ќе биде основа за понатамошните антрополошки истражувања. Дефинирањето на Тејлор е важно затоа што му се спротивставува на дотогашното гледање на културата како ознака за естетското. На пример, поетот Метју Арнолд (Mathew Arnold, 1873) вели дека

културата е запознавањето на себеси со она што е најдобро познато и кажано на светот и во човековото постоење.

Тејлор дава важен придонес за поставување на маргините во кои се движи користењето на поимот „култура“. Но, спорно било неговото гледиште дека културите можат да се споредуваат според степенот на цивилизираност. Тој го постулира општественото постоење како нешто што се движи од неразвиено (примитивите племиња) кон развиено (САД и Европа). Поради ова, тој е критикуван и неговите гледишта се бргу заменети со нов бран наречен културен релативизам.

Новиот поредок го застапува Франц Боас (Franz Boas), кој претставува доминантна фигура во американската антропологија во почетокот на дваесеттиот век. Боас е основоположник на културната антропологија каква што ја познаваме денес. Тој го застапува ставот дека секоја култура треба да се изучува однатре и посочува на тоа дека се погрешни истражувањата што поаѓаат од претпоставка дека културните феномени се развиваат еднакво во различни краеве во светот.

„Овде лежи најголемата мана на овој нов метод бидејќи доказ за ова не постои. Дури и со најповршинското преиспитување ќе се увиди дека истите феномени се развиваат во најразлични правци“ (Boas, 1940)

Боас ги критикува и методите на повеќето антрополози кои своите истражувања ги правеле во универзитетските библиотеки, а не на терен. Тој смета дека само со теренски испитувања може да се дојде до вистинските сознанија, т.е. да се увиди дека културните карактеристики на одредени групи не можат да се испитуваат изолирано затоа што секоја култура е единствена и целосна. Боас се спротивставува на еволуцискиот модел во антропологијата според кој културите на различните народи се повисоко или пониско на скалата на цивилизираност.

Рут Бенедикт (Ruth Benedict) ги застапува идеите на својот ментор Боас. Односот ученик–ментор помеѓу Боас и Бенедикт еволуира во меѓусебна почит, а Боас го пишува воведот за нејзината книга *Културни обрасци (Patterns of culture)*

во кој вели дека авторот успешно ја избегнува генерализацијата на културата, користејќи нов метод во кој фокусот е на врската помеѓу индивидуата и културата.

„Поединците мора да ги перципираме како дел од културата, а културата – како живот на поединците“ (Patterns of culture, 1934)

Таа вели дека колку е поинтимно нашето познавање на културата која го диригира однесувањето на личноста, толку полесно ќе ни биде да ги разбереме однесувањето, емоциите и постапките кои од наша гледна точка се чинат „ненормални“. Рут Бенедикт е заслужна за кованицата „културен образец“. Едноставно кажано, културниот образец е начинот на кој луѓето се однесуваат. Доколку група луѓе го користи истиот образец, тој станува обичајна култура. Обичаите прераснуваат во напишани општествени правила, а поединците кои не ги почитуваат подлежат на осуда од страна на средината.

Маргарет Мид (Margaret Mead), во воведот за изданието на книгата *Културни обрасци* 1973 година, пишува дека во времето кога Рут Бенедикт почнала да се занимава со антропологија (дваесеттите години на минатиот век), зборот „култура“ го користеле мала група научници и тоа само како збор од техничка природа. Во времето, пак, кога е публикувано споменатото издание, истиот збор е навлезен во секојдневниот говор на образованите луѓе без да се толкува неговото значење кое за многумина е концепт што се подразбира. И не само „култура“, туку и многу други изведени зборови, како што се: „културен шок“, „американска култура“, „јапонска култура“ итн.

2.1.2. Културата, енкултурацијата и социјализацијата

Должноста на секоја генерација е да ѝ ги пренесе своите знаења на следната генерација. Така, една од најважните карактеристики на културата е нејзината преносливост. Во социологијата, културата се дефинира како збир од норми, вредности, јазик, однесување и други аспекти што го сочинуваат општеството.

Бидејќи во текот на поголемиот дел од нашето развивање ги учиме културните обрасци на нашата култура, сè поуспешно се интегрираме во нашето општество, а сè потешко комуницираме во рамките на другите култури. Човекот се раѓа со предиспозиција да научи одредено културно однесување. Според дефиницијата на Тејлор, културата е збир од одлики што ги учиме во текот на нашиот живот како дел од општеството. Таа предиспозиција нема никаква наклонетост и зависи од културата во која поединецот се раѓа и развива. Ние сме несвесни за нашата култура поради тоа што ја познаваме многу добро. Затоа понекогаш изгледа како да сме ја наследиле по биолошки пат.

Процесот преку кој луѓето ја учат динамиката на културата и ги усвојуваат прифатените вредности и норми во средината која ги опкружува е нарекувана енкултурација (Grusec, 2007). Според Хебел, енкултурацијата е истовремено и свесен и несвесен процес на интернализација на културата (Hoebel, 1976). Ваквото учење почнува од најрана возраст и трае во текот на целиот живот на поединецот.

Енкултурацијата е тесно поврзана со социјализацијата, а се разликува оттоа што енкултурацијата се однесува на учење преку искуство, набљудување и подучување, односно не е така формална како социјализацијата. Социјализацијата е процес на учење на културата со што припадниците ќе можат да бидат компетентни во средината во која живеат. Поради сè поголемата комплексност на општеството, доаѓа до обновување на интересот за процесите на социјализацијата.

Кога антрополозите започнале да ги проучуваат различните култури, заклучиле дека пред поединците се поставуваат различни барања во зависност од културата во која живеат. Така, поради нивната потреба да ги објаснат овие разлики, почнало систематско проучување на социјализацијата. Постојат две тенденции во проучувањето на социјализацијата. Првата е од социолошки и антрополошки аспект, при што акцентот се става на учење на однесување кое е прифатливо за културната средина. Втората тенденција е од психолошки аспект и во рамките на оваа струја се проучува важноста на социјализацијата за формирање на личноста кај поединецот. И двете учења се од голема важност затоа што се надополнуваат. Како што постојат разлики во однесувањата меѓу

културите, така постојат разлики и во рамките на една иста култура, затоа што и покрај усвојувањето на културните обрасци, поединците се развиваат во социјални единици со специфични особини.

Алфред Кребер (Alfred Kroeber, 1952) укажува на некои тешкотии при проучувањето на културата. Луѓето кои се занимаваат со проучување на културата живеат во сопствената култура, врзани се за нејзините вредности и поседуваат природна, човечка наклонетост да станат етноцентрични. За разлика од антрополозите, кои мора да внимаваат на степенот на етноцентричноста, обичниот човек реагира на туѓите култури најчесто со некој вид воздржаност и осуда која се базира на стандардите во сопствената култура. Начинот на кој комуницираме и се однесуваме во нашето секојдневие изгледа „нормално“. Ако нашата култура е за нас „нормална“, останатите се „неприродни“, „неразумни“, „непријателски“, „инфериорни“ итн. Дозата на етноцентризам која постои кај поединецот го спречува да ја разбере или да ја цени другата култура затоа што секој е затвореник на културата во која расте.

Причината што сме затворени во кругот на сопствената култура лежи во фактот што нам ни е неопходна таа културна рамка за да можеме да комуницираме во нашата средина. Учењето на културните правила значи градење ѕид околу нас кој ни помага да се фокусираме на тоа како да се интегрираме во нашата култура.

Човекот не се раѓа со култура, туку со предиспозиција да ја усвои. Или според Бергер и Лукман (Berger and Luckmann, 1966), човекот не се раѓа како член на општеството, туку со предиспозиција кон социјалност. Во моментот кога ќе се роди човекот, започнува социјализацијата со чија помош тој ќе ја наследи културата на неговите родители. Настапуваат процеси преку кои индивидуата ги развива своите комуникациски и интерперсонални вештини и се интегрира во општествените групи. Тука спаѓа и учењето на улогите што треба да ги заземаат поединците во општеството.

2.1.3. Социјална интеракција

Сите односи помеѓу луѓето во општеството, во најопшта смисла, може да се означат како процеси на социјална интеракција. Попрецизно, социјалната интеракција може да се дефинира како процес во општеството во кој свесното и несвесното однесување на еден поединец влијае на друг поединец и обратно (Turner, 1988).

Кога станува збор за социјалната интеракција, важно е да се согледаат неколку аспекти: прво, кои се учесници во интеракцијата; второ, каков е нивниот меѓусебен однос и нивната компетентност; и трето, каква е природата на интеракцијата. Во зависност од тоа дали се работи за поединци или групи, можеме да разликуваме индивидуални или мултииндивидуални социјални ентитети или учесници во комуникацијата. Поединецот секогаш учествува индивидуално, но се менува степенот на неговата автономност. Кај поединецот мора да постои систем од знаења, интелектуални и комуникациски способности на одредено ниво, како и мотиви, интересирања, вредности итн. Во групите, пак, треба да постојат добро поставени и дефинирани односи помеѓу деловите на групата и заедничките цели.

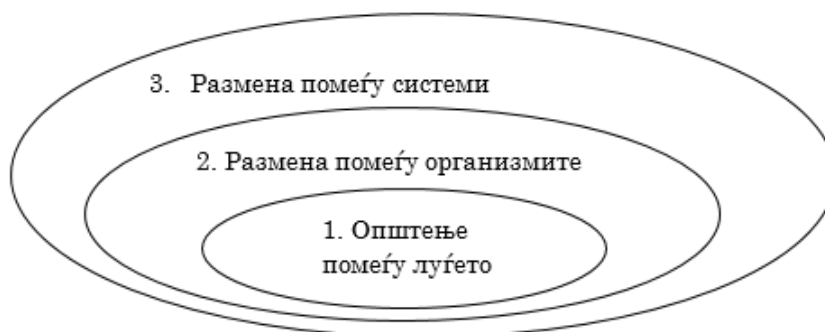
Според Хавелка (Havelka, 2001), секоја интеракција има тенденција кон организираност која им овозможува на учесниците да имаат одредена контрола врз активностите и ефектите од тие активности. Нивото на организираност не може секогаш да биде оптимално, но секогаш постои стремење кон утврдување заеднички цели, стандардизирање на основните обрасци на однесување, диференцијација на положбите и улогите и формализирање на сето ова во вид на правила и норми. Во текот на интеракцијата се менуваат условите, што значи дека мора постојано да се усогласуваат односите и да се одржува оптимално ниво на организираноста. Осетливоста на промените во развојот на интеракцијата и подготвеноста да се менува нејзината форма во согласност со новите услови е стратегија која создава простор за спонтаната комуникација. Ефикасноста на интеракцијата на подолг рок зависи од спонтаноста, на која не се гледа како нешто што е негативно или спротивно од организацијата, туку само како израз на желбите што не можат да се задоволат преку формализираните начини на интеракција.

2.2. КОМУНИКАЦИЈА

Комуникацијата е однос во кој постои некаква цел и во кој се очекува размена на информации. На неа можеме да гледаме како на специфичен вид социјална интеракција.

Зборот комуникација има многу значења. Наједноставно кажано, тоа е процес на размена помеѓу луѓето и нивната средина. Преку комуникацијата, две или повеќе страни разменуваат идеи, верувања и односи што ги создаваат меѓу себе. Таа се одвива преку зборови, гестикулација, знаци и изрази и е постојан процес на давање и примање информации со цел да се изградат општествени врски. Ваквото сфаќање на комуникацијата е ограничено на луѓето.

Како ќе ја дефинираме комуникацијата зависи од тоа како ја сфаќаме. На пример, комуникацијата може да биде општење помеѓу луѓето со помош на симболи како што е спомнато погоре. Во поширока смисла, таа е размена помеѓу организмите со помош на разни видови знаци. Најшироко гледано, таа е размена помеѓу системи која се одвива со кодови.

Поради својата сложеност, комуникацијата е дефинирана на повеќе начини. На пример, постојат следниве дефиниции според кои комуникацијата е:

1. општење помеѓу луѓето или:

„...преноси размена на мисли, ставови и информации преку говор, писмо и знаци“ (The American Heritage Dictionary of the English Language);

„... процедурасокоја еденумвлијаенадруг“ (Weaver, 1949);

„... процесшто го зголемува зедничкото“ (McQuail, 2010);

2. размена помеѓу организмите или „процесшто поврзува два дисконтинуиран идела од живиот свет“ (Ruesch, 1957);

3. размена помеѓу системи или „системза пренесување информации и ред“ (Webster's Third New International Dictionary).

Најголемиот дел од дефинициите, всушност, ја определуваат комуникацијата како однос исклучиво помеѓу луѓето и иако животните и машините имаат способност за комуникација, во понатамошниот текст ќе ја разгледуваме комуникацијата како општење помеѓу луѓето.

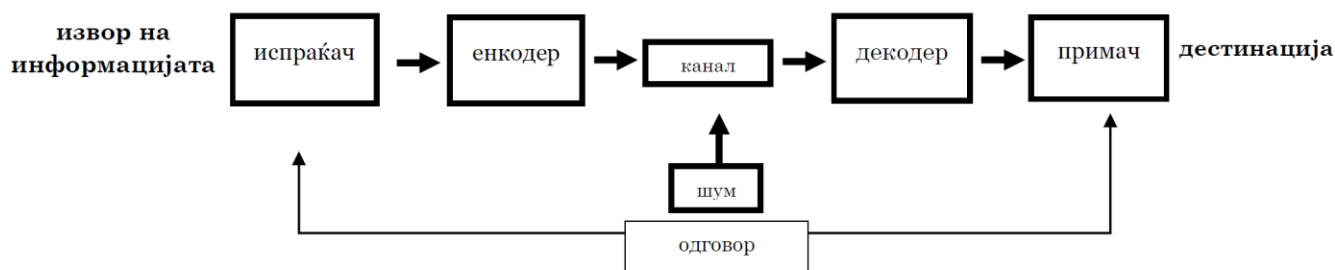
Комуникацијата помеѓу луѓето се одвива со помош на знаци. Знаците можат да се поделат на две групи, во зависност од нивната функција. Симболите се знаци за означување предмети, односи, идеи, доживувања и, воопшто, различни содржини за кои сме свесни и сакаме да им дадеме форма. Нивната функција е репрезентативна. Сигналите, пак, се израз на некоја внатрешна состојба на организмот и се јавуваат спонтано и ненамерно. Нивната функција е експресивна (Rot, 2004). Пренесувањето на содржините не се одвива само преку симболи, туку преку симболи, сигнали и нивната комбинација. На пример, невербалната комуникација е многу важен дел од размената. Таа е доста сложена и вклучува безброј нијанси на однесување што ги толкуваме визуелно или аудитивно. Може да биде дополнување, па дури и замена за вербалната комуникација.

2.2.1. Модел на комуникација

Еден од начините да се објасни комуникацијата е преку концептуални модели, при што комуникацијата се разгледува во нејзините составни делови. Првиот модел на комуникација го разработил Аристотел. Тој сметал дека основниот облик на комуникација е: оратор — говор — аудиториум. Секако, овој

модел се однесува на јавното говорење и не може да се примени во сите облици на комуникација.

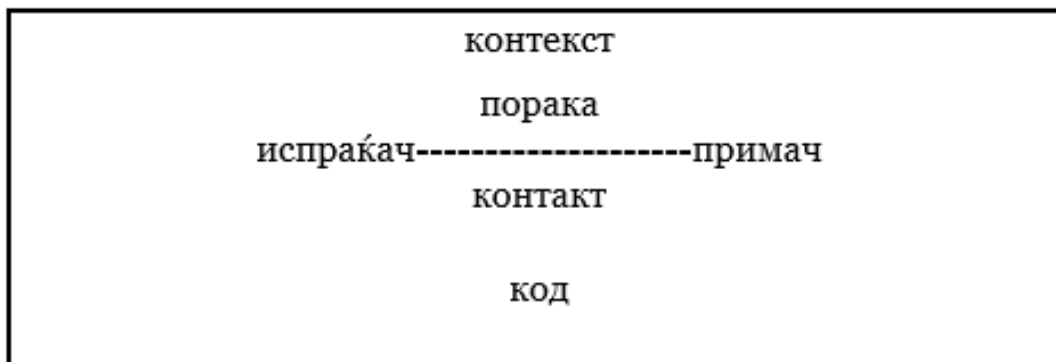
Првиот значаен и детален комуникациски модел е резултат на работата на Клод Шенон и Ворен Вивер (Shannon & Weaver, 1949). Нивниот модел е линеаренија отсликува комуникацијата преку радио или телефон. Во својата наједноставна верзија, овој модел се состои од испраќач, канал и примач. Во надополнетата верзија спаѓаат и следниве елементи: извор на информацијата, трансмитер што ја кодира пораката, декодер преку кој се интерпретира пораката, извор на шум што има некакво влијание на пораката. Основната цел е да се намали шумот и да се зголеми обемот на информацијата. Дел од посакуваната цел е и одговор од страна на примачот.

(Извор: The Mathematical theory of communication. Claude E. Shannon and Warren Weaver, 1949).

Еден од најпознатите модели на комуникација е моделот на Јакобсон (Jakobson, 1960), кој се заснова на моделот на Карл Булер (Karl Bühler) од 1930-тите години. Тој предлага модел на вербална комуникација каде што акцентот се става на социјалниот контекст и кодот. Во овој модел, испраќачот испраќа порака до примачот. За да биде оперативна, пораката мора да биде во одреден контекст што му е познат на примачот.

Според Јакобсон, пораката и нејзиното значење не можат да бидат одделени од контекстот. Исто така, постои код што е целосно или барем делумно познат за двете страни. На крај, мора да постои физичка или психолошка конекција т.е. контакт што им овозможува да останат во комуникацијата.

(Извор: Closing Statement: Linguistics and Poetics". Jakobson, Roman, 1960)

Линеарните модели ја губат својата популарност со тек на време, но остануваат присутни во комуникациските студии. Ако ги занемариме нивните недостатоци, тие ни овозможуваат некој вид сегментација и можност да се фокусираме на одделните елементи на комуникацијата. На пример, речиси во сите модели, без разлика дали е тоа линеарен, циркуларен (William Schramm), кибернетички (Norbert Wiener), дифузен (Rogers), елементите на комуникацијата се учесниците, медиумот и пораката. За да постои успешна комуникација, учесниците треба да имаат заеднички код. Ова значи дека сите социокултурни, професионални, образовни, меѓугенерациски и контекстуални разлики ќе претставуваат некаков шум во комуникацијата. Освен овие разлики, постои и одредено ниво на компетентност кое учесниците треба да го поседуваат. Тука спаѓаат интелектуалните способности, внатрешните пречки (физички) и влијанието на потсвесните сили, како што е, на пример, стравот. На крај, нужен услов што треба да биде задоволен за да биде комуникацијата ефективна е максимално манифестирање на кооперативен дух (Marković, 1961), односно мора да постои желба за комуникација.

Пораката, пак, мора да биде точна и релевантна, јасна и во согласност со кодот. Испраќачот мора да ја приспособи пораката на можностите на примачот. Кога станува збор, пак, за медиумот, прво мора да бидат задоволени техничките услови, т.е. мора да постои адекватен канал за пренесување на пораката, кој треба да биде заштитен од разни пречки. Во зависност од пораката, мора да избереме и адекватно средство за комуникација (гестови, изрази, говор, писмо итн.).

2.2.2. Видови комуникација

Најчесто комуникацијата се дели на вербална и невербална, во зависност од тоа дали се користи или не се користи јазикот. Освен оваа поделба, правиме разлики во комуникацијата во зависност од тоа:

- дали се користат сигнали или симболи;
- дали се користат гласови;
- колкав е бројот на учесници во комуникацијата.

Вербална и невербална комуникација. Под *вербална комуникација* подразбираме користење на јазикот во процесот на комуникацијата. Јазикот може да се подели на говор или писмо. Веќе споменахме дека јазикот е систем од симболи својствен исклучиво за човекот. Многу животни комуницираат со помош на звучни знаци. Но, постои огромна разлика помеѓу укањето на бувот или гровтањето на свињата и човек што рецитира поема од Роберт Фрост, се вели во статијата *The Origin of Language and Communication* на Харуб, Томпсон и Милер (Harrub, Thompson & Miller, 2003), специјалисти по невробиологија, биологија и говор.

Во статијата на професорот по физика Роберт Логан (Robert Logan) од Универзитет во Торонто, *The Extended Mind: Understanding Language and Thought in Terms of Complexity and Chaos Theory* (2006), се вели дека јазикот произлегло допштиот хаос предизвикан од пренатрупаност со информации. Кога нашите предци почнале да служат со алати и сооган, да живеат и да ловат во групи, тие не можеле да се справат со широкиот спектар на појави околу нив потпирајќи се само на перцепцијата, па како резултат на тоа започнала концептуализацијата и говорот. Од наједноставните цртежи во пештерите до хиероглифите и фонетските азбуки, секој јазик се стреми кон перфекција, а врвот на развитокот на еден јазик е неговата писмена форма преку која складираме знаење или креираме уметност.

Постојат пет основни карактеристики што може да му ги доделиме на јазикот: референцијалност, носител на значење, структуралност, творештво и креативност и интерперсоналност (Gleitman, 1981). Референцијалноста значи дека секој збор или комбинација од зборови се однесува на нешто. Секој дел на јазикот е носител на значење, почнувајќи од морфема до реченица. Јазикот е структурален бидејќи постојат одредени правила со кои се поврзуваат неговите делови. Креативноста на јазикот значи дека можеме да направиме неограничен број комбинации. На крај, интерперсоналноста на јазикот означува дека јазикот има социјална функција и служи за да ги поврзува луѓето.

Сите луѓе се служат со говор, но користат различни јазици. За да постои успешна комуникација, потребно е познавање на кодот и кај двете страни. Добро познавање на кодот не вклучува само разбирање на денотативното значење на зборот, т.е. дефиницијата на зборот, туку и разбирање на конотативното значење кое може да го има зборот, а е поврзано со емоциите, контекстот или својствата на она што означува зборот.

Невербалната комуникација е процес на комуникација во кој некористиме зборови. Овој вид комуникација е предизвик за сите наши сетила. Невербалната комуникација често се заменува со терминот „говор на телото“, иако, всушност, нејзиното значење е пошироко. Невербалните пораки се поделени во следниве категории: говор на телото и кинетика (изрази на лицето, визуелен контакт, поставеност на телото и гестикулација), облека и уметничко изразување, парајазик (интонација, гласност, тон), просторност (оддалеченост од соговорникот, но и начин на кој го организираме животниот простор), боја, време и допир. Овие категории, а посебно времето и просторноста во интеркултурната комуникација се основа за теориите на Едвард Т. Хол (Edward T. Hall) во *The Silent Language* (1959), книга која е од големо значење на интеркултурните студии.

Начинот на кој комуницира *homo sapiens* е можеби финалниот премин од мешавината на мимики, гестови и некаква примитивна вокализација во автономен вокален јазик, поткрепен, а независен од гестикулација (Corballis, 2002). Во комуницирањето денес, невербалната комуникација ја дополнува вербалната и е неразвоен дел од неа до таа мера што некогаш гестовите знаат да испратат поважна порака од зборовите. Дискутирајќи за невербалната

комуникација, Самовар, Портер и Мекданиел (Samovar, Porter, McDaniel, 2007) велат дека гестовите и зборовите имаат слично значење и се поткрепуваат едни со други. Големиот филозоф Рене Декарт, пак, рекол: „За да знаеш што мислат луѓето, гледај како се однесуваат, а не што зборуваат“. Да се оддели вербалното и невербалното однесување во две посебни категории е невозможно (Rubenstein, 2008).

Други видови поделби на комуникацијата. Според тоа дали се користат сигнали или симболи, комуникацијата се дели на сигнална или симболичка комуникација. Сигналната комуникација е извор преку кој соговорникот добива информации за нашата состојба, без разлика дали имаме намера да го споделиме тоа. Симболичката комуникација, пак, е својствена само за човекот и таа се заснова на знаци што имаат некое референтно својство. Тука, секако, спаѓа јазикот и други системи на арбитрарни знаци, но и иконичната комуникација.

Според тоа кој учествува во комуникацијата, таа може да биде интраперсонална, интерперсонална или масовна. Интраперсоналната комуникација е онаа која субјектот ја врши сам со себе. Оваа комуникација е насочена кон менталниот процес што се одвива во поединецот, на пример, размислување, решавање проблеми итн. Понекогаш може да се гледа како подготовка за интерперсонална комуникација. Интерперсоналната комуникација се одвива помеѓу два или повеќе субјекта. Интерперсоналната комуникација е најдиректен однос помеѓу луѓето, а се остварува вербално или невербално. Исто така, во поново време разликуваме и масовна комуникација која вклучува голем број учесници и која се одвива преку масовните медиуми. Според тоа дали користиме гласови или не, комуникацијата може да биде гласовна или негласовна.

Со ваквите поделби не значи дека видовите комуникација се исклучуваат меѓусебно според критериумите. Вербалната и невербалната комуникација може да бидат и сигнални и симболички. Вербалната комуникација може да биде гласовна и негласовна. Исто така, гласовната комуникација не е својствена само за

човекот, бидејќи секој глас не му припаѓа на говорот. Невербалните знаци може, но и не мора да бидат поврзани со јазикот. На пример, говорот на телото не е поврзан директно со јазикот, но брзината и интонацијата се поврзани директно со говорот.

2.3. ГЛОБАЛИЗАЦИЈА

Во денешно време стапувањето во контакт е лесно благодарение на модерната технологија. Растојанието помеѓу луѓето се отстранува релативно лесно, но растојанието помеѓу начинот на кои тие го разбираат светот може да биде од вселенски размери.

Од многу причини, луѓето од целиот свет мора да комуницираат и да соработуваат. Денес глобализацијата не е нова тема, таа се подразбира. Всушност, таа отсекогаш била присутна—уште од времето на дамнешните војсководители, големите освојувања, од Рим па до Велика Британија и колонизирањето на помалите и послабите. Ниту денес не се исклучени освојувањата, но средствата се променети. Мултинационалните компании, забавната индустрија и туристичките понуди се само дел од освојувачите што навлегуваат во нашите домови и во нашето секојдневие, некои од нив и без да ја преминат границата на нашите земји. Начинот на кој се постигнува ова се глобалните трендови на кои со голема доверба им дозволуваме да станат дел од нашиот живот.

Ако светот почна да се намалува со големите истражувања, почнувајќи од петнаесеттиот век и да стане јасно исцртана мапа во дваесеттиот век, денес тој е минијатурно поле кое секој може да го истражи и спознае доколку постои желба за тоа. Помалку или повеќе, поголемиот дел од светот е доволно развиен да му овозможи образование, патувања и модерна технологија на човекот.

Нашата еволуција како општество сега е диктирана од страна на технолошкиот развој. Технологијата е катализатор на модерното време. Колку таа побрзо се развива, толку е побрз нашиот живот. Информацијата е нова валута, а трансакциите се молскавично брзи. Во тоа хаотично движење на луѓе, информации и добра, поединци од целиот свет се судираат меѓусебе, споделуваат

искуства, понекогаш се соединуваат преку своите идеи, а неретко се одбиваат како резултат на различноста.

Културните контакти во наше време се појавуваат во форма на размена на информации и во форма на директни судири во миграциските процеси. Интересот за интеркултурната комуникација е очекувано голем со оглед на тоа колку се распространети културните вмрежувања. Денес ни е потребна нова форма на комуникација која бара од нас толеранција, обединување и соработка на поединци кои имаат различна културна реалност.

2.3.1. Глобална култура

Антрополозите се тие што направија пат за користење на терминот „култура“ во широките маси. Поимот култура е зачат преку теренските истражувања за животот на изолирани племиња (кои денес речиси не постојат) и подразбира „начин на живеење“. Овој начин на разбирање на културата е обележан како проблематичен. Во денешно време постои тенденција за негово напуштање (Mathews, 2002), а меѓу големиот број причини се истакнува онаа дека човекот одамна се збогувал со свет за кој може да се тврди дека е мозаик од култури (Hannerz, 1997).

Некои социолози предвидуваат дека светот се движи кон глобална култура на сметка на културната разновидност. Фундаменталното средство е културната дифузија или ширењето еднакви стандарди. Културите отсекогаш влијаеле една на друга, преку патувањата, тргувањето или освојувањата, но никогаш културната дифузија немала замав како што го има тоа денес.

Границата помеѓу надворешните и внатрешните работи на едно општество се нарушуваат и од тоа нарушување се раѓа интересот за глобализацијата каде што комуникациските и културните студии играат важна улога. Разни групи од разни општества се поврзуваат економски, политички, академски и во многу други аспекти.

Дигиталната реалност е еден слој од технолошката комплексност. Интернетот е најголема база и медиум, продукт на една уникатна човечка способност, а тоа е културната кумулативност.

Способноста на човекот да стекнува знаења и нивда ги чува и да ги пренесува можеби не е толку различна од способностите на некои животински видови, но способноста да се развиваат одредени социјални знаења е единствено својствена за човековото општество. Томасело (Tomasello, 1999) го вовел терминот 'the ratchet effect' (прескокнувачко дејство) за да го означи процесот на кумулативната културна еволуција кој бара не само креативна инвентивност, туку и нешто поважно, а тоа е доброфункционален социјален пренос што спречува уназаднување, со што новонастанатите артефакти или дејности се зачувани во својата најнапредна форма сè до следната модификација и унапредување.

Во светот во кој живее генерацијата Y, културата влијае на технологијата и технологијата влијае на културата. Генерацијата Y, генерално, ги опфаќа оние што се родени помеѓу 1982 и 2004 година. Тоа се млади луѓе кои не знаат за живот без технологија или 'digital natives' чиј мајчин јазик е дигиталниот јазик на компјутерите, видеоигрите и интернетот (Prensky, 2001). Интернетот е линија низ која информацијата се движи глобално во реално време, нешто што е без преседан. Ова овозможува музиката, храната, забавната индустрија, спортот и голем број други аспекти од нашиот живот да бидат поставени на една светска платформа каде што многумина, апосебно младите можат да се поврзат и да ги делат своите мислења и животни искуства. Секако, тука постојат и филтери поставени од нашиот културен интегритет што нè тераат да ги набљудуваме светските теми преку нашите лични културни искуства.

2.3.2. Создавање на идентитетот во глобалниот супермаркет

Во културата се гради идентитетот на поединецот. Секој од нас го пополнува својот културен образец користејќи информации што ги добива од средината. Но, средината која нè опкружува е сè поширока и со тоа палетата на елементи што ги вградуваме во нашиот идентитет е сè пошарена.

Холандските психолози Хјуберт Херманс и Хери Кемпен (Hubert Hermans и Harry Kempen, 1998) воведоа нов концепт кој ги надминува дефинициите за тоа што претставува културниот идентитет на поединецот. Тие не се согласуваат со статичкото гледање на културите како феномен заробен во географски граници. Новата социјална, економска, технолошка и политичка реалност ги трансформираат културите во хетерогени средини. Културите се мешаат, а исто така и луѓето. Тие се слободни да изберат кои културни пораки ќе ги примаат, а кои нема да ги примаат. Културниот идентитет е динамичен и ги апсорбира културните елементи на различните култури низ светот. На пример, денес е многу тешко да утврдиме што претставува културен идентитет на некој кој живее во место како што е Њујорк или, пак, Париз. Метјуз вели дека денес премногу е лесно да се земе што било од полиците на „глобалниот супермаркет“.

„Како резултат на тоа, пред сите нас кои живееме во развиениот дел од светот и кои сме поврзани преку медиуми се јавува длабока спротивставеност. Чувствуваме припадност кон една култура и потреба да ја негуваме. Но, исто така, консумираме од глобалниот супермаркет и се држиме до едно (лажно) верување дека можеме да купиме, т.е. да бидеме што сакаме, иако не можеме да ги имаме и двете. Не можеме да ги имаме сите култури на светот достапни за да избереме што сакаме од нив, а истовремено и културна посебност. Кога би можеле да избираме разни аспекти од различни култури, тогаш каде е нашиот дом? Дали воопшто го имаме? Дали и домот претставува избор?“ (Mathews, 2002, стр.viii)

Благодарение на зголемената мобилност, богатство, технологија и интернетот, меѓу другото, се создава еден нов поредок што не се поистоветува со нација, туку со остатокот од светот. Ова е поредок кој истовремено има корени и крилја, како што поетично опишува Закари (Zachary, 2000). Земјите и етничките групи веќе не претставуваат заеднички идентитет за луѓето. Денес идентитетот зависи повеќе од образованието на поединецот, неговите патувања, пријателите, работата, партнерот, музиката, храната и книгите што ги ужива итн.

Додека сè уште постојат граници, голем дел од „надворешноста“ успева да се протне меѓу нив. Луѓето го составуваат својот идентитет дел по дел, преку разни

искуства, потпирајќи се не само на она што им е познато и непосредно, туку и на проширените знаења што доаѓаат од поширокиот свет, вклучувајќи вкусови, инклинации и верувања за кои сметаат дека се вклопуваат во нивниот живот. Од овој процес на мешање се раѓа „глобалното јас“ (Zachary, 2003). Според Закари, идентитетските асоцијации не се инертни, туку динамични. Идентитетот не го примаме, туку го земаме и го преправаме.

2.3.3. Глобализација или вестернизација

Термините „вестернизација“ и „глобализација“ можат да се интерпретираат доста слободно, до онаа мера до која луѓето ги поистоветуваат. Според дефиниција, тие воопшто не се еднакви. Вестернизацијата е културна трансформација при што западните идеи се прифатени од другите култури. Глобализацијата, од друга страна, претставува интеграција на луѓето од различни култури, не само во сферата на комуникацијата, туку и во многу практични нешта, како што се, на пример, транспорт, производи итн. Дискутабилно е прашањето до колкав степен глобализацијата претставува вестернизација. Не може да се занемари колонизирањето од страна на Британската Империја или економската надмоќ на САД по Втората светска војна кои придонесоа за ширење на англискиот јазик како *lingua franca* и за сликата за американскиот животен стил како посакуван. Проминентните концепти поврзани со глобализација имаат тенденција да ги игнорираат и да ги занемаруваат материјалните и културните реалности на недоминантните култури кои не се дел од Запад (Harindranath, 2006).

Но, исто така, не можеме да кажеме дека американската култура е нешто што настанало без влијаније од други култури. Американскиот политиколог Јозеф Нај (Joseph Nye, според Eckes & Zeiler, 2003) ја нарекува американската култура „сунѓер-култура“ поради тоа што е составена од културите на сите различни луѓе кои пристигнале на тој континент. Пол Хопер (Paul Horper, 2006) смета дека Запад е вештачка креација, но, според него, тоа не значи дека не постојат

доминантни теми и трендови што се јавуваат во неговите рамки. Во секој културен судир постојат влијанија што се поддоминантни, а на глобално ниво ги забележуваме западните затоа што западните општества не подлежат на надворешни културни бомбардирања, како што е тоа случај со незападните општества.

Во последно време глобализацијата и вестернизацијата се две паралелни струи, но мора да бидеме свесни дека не се два еднакви термина. На крај, земјите што ги прифаќаат западните вредности не се менуваат во целост, туку ги претопуваат новите културни елементи во веќепостојните, приспособувајќи ги на нивните потреби.

2.4. ИНТЕРКУЛТУРНА КОМУНИКАЦИЈА

Комуникацијата е процес што е заснован на правилата на културата во која се развиваме како личност, а интеркултурната комуникација е комуникација помеѓу поединци од различни култури. Се јавува во разни ситуации и облици на комуникација од интерперсонална до масовна. Преку интеркултурната комуникација, разменуваме културни содржини, испраќаме дел од нашата култура и примаме дел од културата со која доаѓаме во контакт. Како научен пристап, пак, интеркултурната комуникација го проучува интеркултурниот контакт. Проблематиката поврзана со културниот диверзитет резултира со сплотување на културата и комуникацијата и препознавање на интеркултурната комуникација како научен пристап. Носечка идеја во оваа фузија е тоа дека интеркултурната комуникација вклучува истражување на елементите на културата кои најмногу влијаат при интеракцијата помеѓу членови од две или повеќе култури.

2.4.1. Развивањето на интеркултурната комуникација како научен пристап

Роџерс и Харт (Rogers & Hart, 2002) ги набројуваат Фројд, Дарвин и Маркс како зачетници на комуникациските науки. Моделот на социјална еволуција на

Маркс, кој е инспириран од учењето на Дарвин, можеме да го согледаме кај Тајлер, кој вели дека народите се наоѓаат на различни степени според развојот на културните одлики— од дивјаци до цивилизирани луѓе. Опонентот на оваа теорија Боас се повикува на Фројдовите теории за потсвесното. Боас ги интерпретира несвесните културни дејности во рамките на културниот релативизам, а го критикува етноцентризмот. Во истата група со Боас и неговите ученици можеме да го сместиме и Сапир, кој ја поставува теоријата за лингвистичкиот релативизам. Роџерс и Харт го нарекуваат овој период препааридигматска фаза.

Сканавини (Scannavini, 2013) издвојува два важни момента за почетокот на институционализацијата на интеркултурната комуникација, Чикашката школа и Институтот за надворешни работи на САД (Foreign Service Institute –FSI).

Чикашката школа била значајна во 20-тите и 30-тите години на 20 век. Таа направила одреден придонес во теориска смисла и тоа преку некои автори (William Thomas, Florian Znaniecki, Robert E. Park, Georg Simmel) кои пишувале за теоријата на маргиналниот човек, социјалната дистанца и етноцентризмот—теми од голема важност за развивањето на интеркултурната комуникација.

Институтот за надворешни работи на САД, според повеќемина, е официјалниот почеток на формирање на науката за интеркултурна комуникација. Со етаблирањето на оваа служба се овозможува ангажман на антрополози кои се задолжени за анализи. Еден од нив е Едвард Т. Хол (Edward T. Hall), кој е автор на *The Silent Language* (1959), книга во која се зададени основните поими во интеркултурната комуникација, а кои и ден-денес се користат. Хол го применува лингвистичкиот и културниот релативизам во комуникациските процеси, што претставува еден сосема нов пристап. Тој е посебно засегнат со невербалната комуникација и е првиот кој гледа на времето и просторот како дел од палетата на невербални средства за комуникација.

Според Сканавини, работата на Хол се смета за основа на интеркултурната комуникација затоа што тој:

- предлага компаративен пристап со фокус на интеракција помеѓу двајца;
- фацитира микроперспектива и обраќа внимание на поединецот во специфични контексти;

- постојано потсетува на потребата од интердисциплинарност и комбинирање на антропологијата со комуникациските теории;
- назначува дека е важно да гледаме на комуникацијата како однесување што е одредено со правила;
- нагласува дека невербалната комуникација треба да се препознае како дел од сите култури;
- ја нагласува важноста на искуството и праксата за да се разберат формите на интеркултурните комуникациски процеси; и
- развија специјализиран јазик во областа на интеркултурните комуникации кој се користи и денес.

По концептуалната фаза во развојот на интеркултурната комуникација, се јавуваат и разни теории што се обидуваат да формираат принципи и да објаснат што се случува во процесот на еден ваков вид комуникација.

Под „теорија“ се подразбира идеја која објаснува настан или однесување. Теоријата разјаснува нешто што изгледа помешано, наоѓа ред во инаку хаотични ситуации преку синтетизирање податоци и ни помага да го издвоиме важното, а да го игнорираме она што не прави никаква разлика (Bowers&Courtright, 1984). Теориите ни се потребни за да можеме да предвидиме одредени ситуации. Но, кога станува збор за социјалните сцени, предвидувањата се прават многу тешко со оглед на тоа дека се работи за луѓе, а човечкото однесување е многу динамично.

Мартин и Накајама (Martin and Nakayama, 2007) ги опишуваат следниве три пристапи што ги опфаќаат теориите на интеркултурната комуникација.

Функционалистичкиот пристап опфаќа теории што имаат цел да предвидат како културата влијае врз комуникацијата. Според застапниците, комуникацијата е под целосно влијание на културата на учесниците. Методите што се користат се квантитативни, а теориите се засноваат на теории од психологијата и социологијата.

Интерпретативниот пристап во голема мера се разликува од функционалистичкиот пристап. Тој се заснова на теории од лингвистиката и антропологијата. Додека функционалистичкиот модел застапува теории што изнаоѓаат универзални карактеристики, интерпретативниот модел застапува

теории според кои човековото искуство и комуникацијата се субјективни. Ако во првиот пристап се смета дека комуникацијата е под влијание на културата, во вториот пристап се вели дека културата се креира и одржува преку комуникацијата. Во овој пристап, се смета дека човековото однесување не може да се предвиди и дека и во интеркултурната комуникација динамиката зависи во голема мера од учесниците, а не само од нивната културна припадност. Истражувањата, за разлика од претходниот пристап, се квалитативни.

Критичкиот пристап тргнува од ставките на интерпретативниот, т.е. се интересира за контекстот во кој се одвива комуникацијата и ја нагласува субјективноста пред универзалноста. Во критичкиот пристап, фокусот, сепак, е ставен на културниот продукт (медуимите) како креатор на модерната култура, а не на комуникацијата која се одвива еден на еден. Во овој пристап, културата се гледа како бојно поле на кое се мери влијателноста на учесниците во макроконтекст.

2.4.2. Културни бариери

Правилата на социјалната интеракција се заеднички организирани во рамките на културата. Кога влегуваме во нова култура, поради непознавањето на овие правила, одеднаш се наоѓаме во маѓепсан круг на недоразбирања.

И во случај кога јазикот ни е познат, постојат уште многу имплицитни правила што мора да ги следиме за да комуницираме успешно, како што се, на пример, правилата на невербалната комуникација, редоследот на зборување, начините на искажување итн. Во голем број случаи, ние ги поистоветуваме овие правила со оние во нашата култура и несвесно ги прекршуваме. Таканаречениот скриен јазик е најголема причина за недоразбирања во интеркултурниот контакт.

Хол (Hall, 1976) ја споредува културата со ледена санта. Користејќи ја оваа аналогија, тој создава модел што изгледа како ледена санта и ја дели културата на два дела, надворешен (или сето она што е видливо кај една култура) и внатрешен (она што тешко може да се забележи во една култура). Само мал дел од културните карактеристики, всушност, се „над нивото на водата“ и видливи во социјалните

однесувања. Поголемиот дел од културата е скриен „под водата“ и ги претставува верувањата, вредностите и мисловните обрасци. Со други зборови, надворешниот дел ги претставува елементи на културата за кои сме свесни, додека внатрешниот дел ги претставува елементите за кои не сме свесни.

(Извор: Beyond Culture. E.T. Hall, 1976)

Како и кај секоја санта мраз, 9/10 е делот на внатрешното или невидливото. Ова е делот од културата кои луѓето го наследиле во текот на нивната рана социјализација и кој е исткаен во нивните личности. Луѓето се несвесни за овој дел сè додека не дојдат во контакт со друга култура.

На врвот од сантата мраз или во видливиот дел на културата се наоѓаат јазикот, правилата за пристојно однесување, обичаите и традициите. За овие елементи сме свесни, тие се експлицитно научени, во одредена мера променливи и ги чувствуваме како важен дел од нашиот идентитет. Во невидливиот дел од културата се наоѓа имплицитното научено поимање за она што е логично и правилно, чувството за време и простор, нормите и вредностите.

Најголемиот дел од пречките во интеркултурната комуникација се резултат на несвесните културни карактеристики. Кога ќе дојдеме до неочекувани резултати и реакции од страна на нашиот соговорник, се раѓа конфузија затоа што во моментот кога очекуваме мост, наидуваме на раздор во комуникацискиот процес. Барна (Barна, 1998) издвојува шест најважни културни бариери.

Претпоставки за сличностите. Поединците од различни култури во меѓусебната комуникација секогаш се повикуваат на човечката природа и на заедничките потреби. Но, тоа што сите сме се адаптирале на тие потреби различно

често не се става во фокусот. Претпоставката дека истите биолошки потреби не прават слични е погрешна и доведува до непријатни изненадувања и ситуации во кои чувствуваме потреба да заземеме одбранбен став. На пример, никогаш не претпоставуваме дека јазикот е ист, но често мислиме дека невербалните знаци се еднакви во секоја култура и ова може да биде извор на многу забуни и недоразбирања. Изразите на лицето се единствената универзална карактеристика помеѓу луѓето, но и тука постои разлика во тоа дали во одредена култура одредени емоции ќе бидат скриени или прикажани.

Разлика во јазиците и стилот на комуникација. Како што споменавме, разликата во јазикот е секогаш очигледна. Во интеркултурната комуникација мора да постои заеднички код или јазик, без разлика дали е тоа јазик на една од страните или трет јазик. Во различните степени на познавањето на јазикот се јавуваат различни недоразбирања, но, главно, потекнуваат од нашата тенденција да се држиме до само едно значење на зборовите или фразите и занемарување на контекстот. Освен ова, тешкотии се јавуваат поради недоволното познавање на стиловите на изразување, на пример, учтив, заповеднички итн. На крај, дијалектите, идиомите и жаргонот се уште една можна причина за пречки во комуникацијата.

Погрешна интерпретација на невербалниот говор. Луѓето го гледаат, слушаат и чувствуваат само она што им е од некаква важност. Како што рековме, претпоставките дека невербалниот говор е еднаков за сите култури е голема пречка во комуникацијата. Не само што невербалните знаци се со различно значење во различни култури туку и степенот до кој им се дава значење е различен. Невербалните знаци, како што се, на пример, гестовите, поставувањето и движењето на телото лесно се забележуваат и учат во неформална средина, но временската и просторната ориентација, како и знаците за почит и формалност потешко се интерпретираат.

Стереотипи. Бидејќи тоа што е непознато го согледуваат како некоја закана, луѓето прибегнуваат кон предвидливост, т.е. го доживуваат светот како предвидлив создавајќи стереотипи. Стереотипите се широко распространети размислувања за специфичен тип поединци или одредени начини на однесување што треба да ја претставуваат таа група како целина (McGarty, 2002). Всушност,

ова е една од главните функции на културата— да ни го поедностави светот. Во рамките на нашата култура, ова функционира на тој начин што се создаваат обрасци штони помагаат да го предвидиме и интерпретираме однесувањето на другите. Во интеркултурната комуникација стереотипите ни го попречуваат реалниот поглед на светот. Откако ќе се усвојат, стереотипите тешко се бришат бидејќи се етаблираат како некој вид мит.

Етноцентризам. Етноцентризмот претставува вреднување на друга култура врзоснова на вредностите и стандардите во сопствената култура (Omohundro, 2008). За секој поединец, неговата култура е правилна, праведна и природна. Ова оневозможува да гледаме на некои однесувања од перспектива на другите. Да се менува погледот на светот за да се разбере другиот не значи дека не треба да се има лично мислење, туку да се има способност за емпатија, дискусија и меѓусебно разбирање.

Анксиозност. Непредвидливоста и несигурноста во интеркултурната комуникација предизвикуваат анксиозност. И додека анксиозноста е сама за себе бариера, таа е составен дел и од другите пречки во комуникацијата. На пример, етноцентризмот може да биде директен резултат од анксиозноста и претставува еден вид одбранбен механизам. Анксиозноста може да се јави и кај двете страни во случај кога едниот учесник е домаќин, а другиот гостин. Кај домаќинот постои страв од неодобрување на неговата култура, а кај гостинот намалување на самодовербата и како резултат на тоа повлекување, па дури и агресивност. Доколку стресот предизвикан од интеркултурната комуникација трае неколку месеци, доаѓа до културен шок. Културниот шок е состојба на немир и може да се јави во различен временски период, со различно времетраење и интензитет.

Според Барна, желбата и добрата волја не се доволни за успешна интеркултурна комуникација, а луѓето се ретко спремни да им излезат во пресрет на овие бариери и успешно да ги надминат.

2.4.3. Културни димензии

Теоријата на културните димензии ги опишува ефектите на општествената култура врз вредностите што ги поседуваат нејзините членови, како и поврзаноста помеѓу тие вредности и однесувањето на членовите (Hofsted, 1980).

Додека човечката природа е наследна, културата е нешто што се учи. Во текот на 60-тите и 70-тите години на 20 век, Герт Хофстед (Geert Hofstede) правел истражување кое имало цел да ги обедини во еден модел културните столбови околу кои општествата се организирани. Дефиницијата за култура на Хофстед е „колективно програмирање на умот според кое една група или категорија луѓе се разликува од друга“.

„Секој поединец поседува или носи со себе одредена количина ментална програма која е релативно стабилна во текот на одреден период и која го наведува поединецот да се однесува на повеќе или помалку сличен начин кога ќе се најде во слични ситуации“ (Hofstede, 2001, стр.2).

Но, зошто културните обичаи низ светот се разликуваат во толкава мера?

Од 1967 до 1973 година, Хофстед работел за мултинационалната компанија IBM, каде што го формирал и својот истражувачки центар. За целите на истражувањето, тој анкетирал 100.000 вработени од 40 земји. Со анализа на податоците, тој успеал да го направи својот културен модел кој опфаќа 4, односно 6 димензии (со тоа што петтата и шестата се додадени подоцна) и ги опишал во *Culture's consequences: International differences in work-related values*. Во 80-тите години на минатиот век, Хофстед ги објавил резултатите од своето долгогодишно истражување во рамките на интернационалната компанија IBM. Бодувањето за секоја димензија е од 1 до 100. Поединците се разликуваат според своите верувања, преференции и искуства, па така бодовите која една група ги има во секоја од димензиите треба да сесфати како нешто релативно и неприменливо за сите луѓе кои ѝ припаѓаат. Но, генерално, оваа теорија се покажала како добар начин да се истражи под површината на културните практики низ светот.

Шесте културни димензии што ги проучувал Хофстед се:

–**Дистанца на моќта** (Power Distance- PDI index): се фокусира на степенот на еднаквост помеѓу луѓето во едно општество. Колку е повисок индексот, толку е понагласена разликата во сталежите, а класната мобилност е помала;

–**Машки/женски вредности** (Masculinity vs. Femininity-MAS index): сефокусира на степенот до кој општеството ја поддржува улогата на мажот како носител на моќта во општеството. Повисок индекс значи поголема родова дискриминација и обратно;

–**Индивидуализам/колективизам** (Individualism vs. collectivism – IDVindex): се фокусира на тоа дали општеството му налага на поединецот самостојност или поврзаност со групата. Повисок индекс означува дека поединецот не мора да биде одговорен за никого освен за себеси и за најблиското семејство, и обратно;

–**Избегнување неизвесност** (Uncertainty Avoidance– UAI index): сефокусира на тоа колку општеството е спремно да се соочи со неизвесни ситуации. Повисок индекс значи дека општеството се потпира на строго регулирани закони и обратно;

–**Ориентација кон долгорочни/краткорочни цели** (Long-term orientation vs.short-term orientation –LTO index): се фокусира на тоа дали за општеството е приоритетна традицијата или постигнување пократкорочни цели, кои најчесто се однесуваат на професијата;

–**Препуштање/воздржаност** (Indulgence vs. restraint INDindex): сефокусира на мерата во која општеството дозволува задоволување на основните и природни човечки потреби поврзани со уживање и забава.

Критиките на овој модел најчесто се однесуваат на тоа што некои сметаат дека истражувањето е површно и дека заклучоците се погрешни. Во статијата *Hofstede's Model of National Cultural Differences and Their Consequences: A triumph of faith – A failure of analysis*, се тврди дека учесниците во истражувањето на Hofstede не се типични претставници на нивните земји (McSweeney, 2002).

И покрај критиките, културните димензии на Хофстед се популарен пристап во интеркултурните истражувања и ни даваат интересен поглед на тоа

како културата го дефинира поединецот и какви општества се изградени врз основа на различните културни погледи.

2.4.4. Културна адаптација, културен шок и кривина приспособување, справување со стрес

Вознемиреноста која се јавува кај луѓето кои се наоѓаат во нова културна средина во голема мера се должи на тоа што им недостасуваат социјалните вештини што се соодветни за комуникација во новата култура. Како што е веќе наведено, не постојат универзални форми на комуникација. Тие се организирани различно во секоја култура. Колку се поголеми разликите помеѓу две одредени култури, толку поголеми се шансите за недоразбирања.

Премостувањето на културните разлики и недоразбирања е една од најголемите теми во интеркултурните истражувања. Најраните истражувања се често анегдотски и се ограничени на дескриптивни извештаи (Wardet al., 2001). Меѓу нив е најпозната онаа на Калерво Оберг (Kalerwo Oberg, 1954) која се развива околу концептот „културен шок“. Според Пејџ (Paige, 1993), Кора Дубуа (Cora DuBois) прв пат го користи терминот „културен шок“ во 1951 година за да го опише чувството на дезориентираност што се јавува кај антрополозите при влез во различна култура. Оберг го проширува терминот со цел да биде применлив на сите луѓе кои патуваат во нови култури. Според него, културниот шок е предизвикан од стресот кој е резултат на губењето на сите познати знаци и симболи во социјалната интеракција.

Емоционалните реакции на посетителите во новите средини тој ги претставува преку четири фази на културниот шок и симптомите што преовладуваат во нив, а тоа се:

– „меден месец“, кога преовладува еуфорија, маѓепсаност, фасцинација и ентузијазам;

– криза, се карактеризира со чувства на неадекватност, фрустрација, стрес и лутина;

- подобрување, вклучува решавање на кризата и учење на културата;
- приспособување, уживање и функционалност во новата култура.

Подоцна, овие четири фази се подетално опишани со воведување на концептот на кривата U од страна на Лизгард (Lysgaard, 1955). Тој ја поткрепува својата теорија со истражувања што ги спроведувал за адаптацијата на скандинавските студенти кои биле на размена во САД. Според резултатите, студентите кои биле во САД во период од 6 до 18 месеци имале поголем проблем со адаптацијата од оние што биле во САД помалку од шест или повеќе од 18 месеци. Оваа теорија е додатно проширена од Гулахорн и Гулахорн (Gullahorn & Gullahorn, 1963). Тие тврдат дека оваа крива на адаптација се повторува при враќањето во сопствената култура и, притоа, се добива W-крива (Ward et al, 2005).

Овие две криви, иако се теоретски добар приказ, не се покажале функционални во практика. Доказите за кривата U се покажале како слаби, неубедливи и прегенерализирани (Church, 1982).

Според две истражувања во кои е проверувана хипотезата за постоењето на кривите U и W (Ward and Kennedy, 1996; Ward et al., 1998), поголема е веројатноста дека транзицијата од една во друга култура ќе започне барем со умерена доза на депресија. Во првите неколку месеци, стресот се намалува, а по шест месеци повторно се јавува во различен степен кога културолошките проблеми ќе ги заменат проблемите од секојдневието, како што се, на пример, работа, образование и сл. (Ward et al, 2005).

Кривата U е привлечна теорија затоа тоа што е разбирлива и можеби применлива кај некои групи како што се туристите. Но, кога станува збор за подолг привремен престој, таа не е веродостојна. Сепак, поради недостаток на достојна замена, како и поради тоа што постојат истражувања во кои резултатите ја потврдуваат оваа теорија, таа е актуелна и денес.

Во поново време, истражувањата за адаптацијата во новата култура се продлабочени и набљудувани од повеќе агли. Еден од пристапите гледа на адаптацијата како на справување со стрес. Овој начин е поопширен и се разликува од претходните по тоа што не признава единствен и неизбежен пат кон културната

адаптација. Постојат повеќе начини да се дојде до целта, а како поединецот ќе го преброди стресот не зависи само од него, туку и од самата социјална средина.

Според Бери (Berry, 1997), постојат карактеристики на макро и на микро ниво што влијаат на адаптацијата. На макро ниво, важно е местото каде што поединецот пробува да се адаптира, односно кои се социјалните, политичките и демографските карактеристики на тоа место. На микро ниво, важни се карактеристиките на индивидуата и ситуациите во кои таа ќе се најде за време на интеркултурното искуство. Освен ова, важни се и некои други фактори како што се културната дистанца (разликата помеѓу сопствената и новата култура) и стратегиите за интеркултурација и поддршката од социјалната средина.

2.4.5.Интеркултурна компетентност

Интеркултурна компетентност значи способност да се развијат одредени културолошки и социолингвистички познавања, вештини и ставови што водат до видливо ефективно и соодветно однесување и комуникација при интеркултурните интеракции (Deardorff, 2006).

Според некои истражувања, шансите да научиме нешто ново се поголеми при контактот со луѓе кои се различни од нас (Sternberg, 1999). Целта е да се стекнат вештини што ќе ни помогнат да се справуваме со културните разлики, да бидеме колку што е можно помалку ригидни и да ја увидиме улогата на културата во секојдневната комуникација, дури и кога сме во границите на нашата средина.

Според Хофстед (2010), несомнено е дека да се биде експерт во комуникацијата е потребно да се поминат три фази: свесност, знаење и вештини. Во моментот кога ќе го уочиме менталниот софтвер што ни е наметнат од средината во која сме се развивале, имаме опција да го отфрлиме бинарниот начин на размислување и креативно да ги решаваме интеркултурните загатки.

Замислата за мирен живот опкружени со истомисленици не е најреална во денешно време. Речиси во сите заедници наоѓаме мешавина од националности, етнички групи и религии. Освен тоа, имаме сè повеќе бракови склучени помеѓу луѓе од различни култури, па дури и во рамките на семејството не можеме да

бидеме сигурни што се тоа заеднички културни вредности. Меѓу сите овие културни слоеви, мораме да изнајдеме алтернативен начин на меѓусебно разбирање кој е соодветен за комплексноста на интеракцијата. Поминувајќи физички и емоционални граници, имаме потреба од постојано преиспитување на логиката која ги мотивира нашите постапки и однесувања.

Да се биде граѓанин на светот, како што многу луѓе низ светот денес посакуваат, или се стремат кон тоа, несомнено е потребна интеркултурна компетенција. Според Деардоф (Deardorff, 2006), постојат три елементи за успешна интеркултурна комуникација— став, знаење и вештини, и два посакувани резултати—внатрешен и надворешен.

Елементот „став“ се состои од почит, отвореност, љубопитност и откривање. Ставот е базичен елемент или предуслов за интеркултурна комуникација. За развивање каков било однос, најпрво е потребно да се покаже интерес и желба да се ислуша другиот, како и да се уважува ставот надругиот. Со поседување љубопитност, си отвораме себеси пат за нови откритија и нови погледи. Потребно ни е да ја напуштиме зоната на комфорт и да го прифатиме непознатото како можност да се научи нешто ново. Што се однесува до знаењето кое мора да го поседуваме, истражувачите се согласуваат дека личност со интеркултурна компетентност, пред сè, мора да поседува свест за културата и начините на која таа го оформува нашиот поглед на светот. Потоа, мора да постои и специфично културно познавање за погледот на светот на останатите луѓе и народи, како и социолингвистичка свест.

Вештините што се бараат во интеркултурната компетентност се: набљудување, слушање, евалуација, анализа, интерпретација и поврзување. Овие вештини се елементарни не само за интеркултурната компетентност, туку и за секое поле. Толкувањето на информациите е многу поважно денес, и неретко поседувањето знаење е недоволно.

Внатрешниот резултат се состои од флексибилност, адаптивност, етнорелативна перспектива и емпатија. Степенот до кој може да се постигне овој резултат зависи од поединецот.

Надворешниот резултат се однесува на можноста да се увидат комуникациските стилови на поединецот кој е интеркултурно компетентен или учи да биде тоа.

Процесот на стекнување интеркултурна компетенција не е краток и лесен. Но, програмите за културна размена се еден забавно-корисен начин да се направи чекор кон желбата за стекнување интеркултурна компетентност.

Искусствата од културната размена знаат да ни покажат колку сме мали во еден голем свет на културни разлики кои можат да нè поделат и покрај технологијата која ни е достапна за да го намали растојанието меѓу нас. Културните програми кои се добро организирани можат да имаат трајно влијание на учесниците, да бидат пресврт во нивниот живот и да бидат лекција која не може да се одржи во универзитетските клупи. За да може една личност да добие интеркултурна компетентност, мора да се доведе во ситуација себеси да се гледа како мал дел од една голема целина која се протега надвор од регионалните или државните граници. Постојат повеќе аспекти од кои може да се набљудува користа од интеркултурните искуства. Од една страна, се стекнува знаење и искуство од прва рака преку комуникација со друга култура. Студентите се враќаат во нивната средина како културни амбасадори кои го споделуваат своето новостекнатото знаење и искуство. Развивањето на свеста на глобално ниво и наоѓањето примена на интеркултурната комуникација во доменот на сопствените студии станува една од важните вештини во сетот што се препознаени и кај работодавците.

Истражувањата покажуваат дека студентскиот престој во странство, без разлика на тоа колку е долг, придонесува за зголемувањето на шансите за дипломирање, на академските резултати, критичкото размислување, поголем сензибилитет за културен контекст, себеспознавање и почит кон другите и, на крај, за развивање некои практични способности, како што е, на пример, патувањето. (Sutton & Rubin, 2007).

2.5.ЗАКЛУЧОК

Културата е концепт кој има многу значења. Едноставно кажано, таа е систем од знаења штосме ги научиле за да можеме да им дадеме смисла на

нештата околу нас. Поединците во една култура делат комплексни културни обрасци составени од традиции, верувања, вредности, норми, значења и симболи. Културата ја задоволува нашата потреба од припадност, ни помага да го изградиме сопствениот идентитет и во исто време ни ги оформува погледите кон светот. Во комуникацијата со другите култури, држењето до сопствените културни вредности нè ограничува.

Комуникацијата е однос во кој пренесуваме пораки со цел да добиеме некаков одговор. Комуникацијата е составена од повеќе елементи, но пораката е клучна. Таа може да биде вербална или невербална и служи да ги пренесе нашите идеи. Правилата во комуникацијата се правила диктирани од културата. Културата и комуникацијата имаат реципрочно влијание една на друга. Културата е креирана и адаптирана низ генерациите, а се пренесува преку комуникацијата. Антропологот Едвард Т. Хол елегантно резимира дека „комуникацијата е култура, а културата е комуникација“.

Преминувајќи ги границите на нашите земји, секојдневно се наоѓаме пред предизвикот да комуницираме ефективно со луѓе кои имаат малку или немаат воопшто заеднички точки со нас. Денес изгледа дека тие разлики помеѓу луѓето се топат како последица на глобализацијата која, од друга страна, е последица на потребата од економска, културна, академска и друг вид размена. Западот се наметнува како највлијателна струја, иако многу поединци го градат својот идентитет користејќи разни бои од спектарот на глобалното културно наследство.

Во пресрет на потребата од комуникација помеѓу културите, се развива ново научно поле. Истражувањата во областа на интеркултурната комуникација се засновани на социологијата, психологијата, антропологијата, комуникологијата. Целта е да се лоцираат бариерите, да се објаснат и да се отстранат. Со изолација и организација на комуникациските карактеристики на одделните култури во системи имаме можност да го разбереме однесувањето на луѓето низ светот.

За оние што се сметаат или имаат желба или потреба да бидат граѓани на светот, интеркултурната компетенција е една од основните вештини. Првиот од многу чекори што води до интеркултурна компетенција е искуството на културна размена.

3. ИСТРАЖУВАЊЕ

ИНТЕРКУЛТУРНАТА КОМУНИКАЦИЈА ПРЕКУ
ПРОГРАМАТА ЗА КУЛТУРНА РАЗМЕНА
„РАБОТА ПРЕКУЛЕТО И ПАТУВАЊЕ ВО САД“

3.1. Предмет на истражување

Наспроти сите интересни и нови искуства, често е занемарлив фактот дека за време на престојот во САД, во рамките на програмата за културна размена „Работа преку лето и патување во САД“, студентите може да се соочат со разни недоразбирања и тешкотии при комуникацијата со локалното население што можат да предизвикаат неверување и фрустрации, постојано преиспитување на примените пораки и споредување на сопствената и туѓата култура. Интеркултурната комуникација во склоп на оваа програма за културна размена ги става учесниците пред најразлични предизвици. Тие треба да преговараат, пренесуваат, примаат и да разберат значење во ситуации во кои механизмите за извршување на тие процеси се разликуваат кај соговорниците.

Една од особеностите на овој вид културна размена е нејзиниот краток период на траење. За разлика од имигрантите и оние што заминуваат на студии во друга земја, учесниците во оваа програма имаат само од 4 до 5 месеци по чие истекување мора да се вратат во својата земја. Студентите се свесни дека нема потреба од целосно интегрирање во културата и општеството. Нема простор за процесот на културен шок, нешто низ што обично минуваат имигрантите. Ентузијазмот со кој студентите го започнуваат престојот е можно да опаѓа, како што, впрочем, тече и процесот на културен шок со тоа што кругот не би се

затворил со адаптација, туку со индиферентност кон другата култура, можеби и со фрустрација, умор и нестрпливост за враќање во својата земја.

Американската култура, која често ја поистоветуваме со западен стил на живеење, е речиси сеприсутна денес. Ова би требало да е олеснителна околност за младите кои ја посетуваат и престојуваат во земјата. Во прилог, секако, им оди и тоа што англискиот јазик не е ни најмалку егзотичен. Опкруженоста со производот на глобализацијата и доброто познавање на англискиот јазик можат да бидат олеснителни фактори за студентите, а финансиската независност и поголемата самостојност, секако, би го зголемила задоволството од престојот во САД. Но, од друга страна, краткото времетраење на програмата можеби не е доволна мотивација за усовршување на комуникацијата помеѓу студентите и локалното население. Културниот шок не се одвива во сите негови фази, а со тоа се зголемува можноста за потенцијални негативни последици врз целокупниот впечаток. Се поставува прашањето и за тоа дали културен тренинг како дел од подготовките на агенциите за заминување во САД би го подобрило искуството на студентите кои учествуваат во програмата „Работа преку лето и патување во САД“.

Предметот на истражување во овој труд е интеркултурната комуникација помеѓу македонските студенти и локалното население со кое се среќаваат во САД. Станува збор за експлоративно истражување кое треба да ни даде сознанија за процесот на интеркултурна комуникација помеѓу македонските студенти кои учествуваат во програмата „Работа преку лето и патување во САД“ и локалното американско население.

Поконкретно, предмет на истражувањето би биле следниве аспекти на интеркултурната комуникација при реализирањето на програмата:

1. социјални контексти во кои се остварува интеркултурната комуникација;
2. бариери во интеркултурната комуникација;
3. олеснителни фактори во интеркултурната комуникација;
4. ефекти од интеркултурната комуникација.

3.2.Цели задачи на истражувањето

Основна цел на истражувањето е да се опише природата на комуникациските процеси и видот на потенцијалните бариери предизвикани од контактот со друга култура, како и елементите што дејствуваат како олеснувачи при интеркултурната комуникација. Покрај тоа, истражувањето треба да овозможи и стекнување сознанија за впечатоците и за ефектите на програмата „Работа преку лето и патување во САД“ врз студентите кои учествуваат во неа.

Имајќи ја предвид основната цел на истражувањето, поставени се следниве задачи:

1. Да се соберат податоци за социодемографските одлики на учесниците (застапеност по факултети, претходно работно и волонтерско искуство, познавање јазици и сл.);
2. Да се утврдат мотивите за учество во програмата;
3. Да се утврдат најчестите работни позиции и дестинации на студентите;
4. Да се испита приспособувањето и интеграцијата во новата средина;
5. Да се испитаат бариерите и олеснителните фактори во интеркултурната комуникација што се јавуваат кај студентите;
6. Да се испита поврзаноста на одделни социодемографски карактеристики (пол, возраст, вид на студии, претходно искуство и сл.) со факторите на интеркултурната комуникација; и
7. Да се испитаат ефектите од програмата.

3.3. Метод

Учесници

Со истражувањето беа опфатени 84 лица кои учествувале во програмата за културна размена „Работа преку лето и патување во САД“. Од нив, 47 се женски, а 37 машки. Во моментот на спроведување на истражувањето тие беа на возраст од 20 до 38 години. За време на програмата, учесниците биле на возраст од 19 до 31 година. Значително поголем дел од учесниците учествувале до својата 22. година, и тоа на 19-годишна возраст –17,9%, на 20-годишна возраст –26,2%, на 21-годишна возраст –31,0% и на 22-годишна возраст –11,9%. Останатите 13,1% имале повеќе од 22 години. Најголем дел од кандидатите се од внатрешноста на Република Македонија (67,9%), а останатите (32,1%) се од Скопје.

Учесниците во истражувањето учествувале во програмата во различни години од 2006 до 2017. Најзастапени се учесниците кои биле дел од програмата во 2011 година (26,2%). Во 2012 година, на програмата заминале 16,7%, а во 2013 и 2014 година – 10,7%. За останатите години процентите се движат од 1,2% до 8,3%.

Инструмент

Прибирањето на податоците се вршеше со стандардизирано интервју кое вклучуваше вкупно 90 прашања од отворен и од затворен тип (види Прилог). Тие беа внимателно формулирани и поделени во 5 теми:

- Прашања од социодемографски карактер со цел да се добие слика за

претходните искуства на испитаникот;

- Прашања за мотивите, пријавувањето и подготовките пред заминувањето во САД;
- Прашања за пристигнувањето, започнувањето на работните обврски, првите контакти и првите моменти на приспособување во новата средина;
- Прашања за секојдневните социјални ситуации и комуникацијата со локалното население за време и надвор од работата, како и односот со другите групи кои не се дел од локалното население, постоењето проблеми во комуникацијата, поминување на слободното време, патувањата и општото расположение во текот на програмата;
- Прашања за враќањето и приспособувањето во старата средина, мислењата за програмата и, општо, за животот во САД по враќањето, одржување контакти и искуствата со агенциите.

Постапка

Интервјуто со учесниците во најголем број случаи се одвиваше преку skype, а мал дел и во живо со учесникот. Пред интервјуто, на секој учесник му беше објаснета постапката, како и целта на интервјуто, и по добиената согласност се започнуваше со поставување на прашањата. Времетраењето на едно интервју се движеше од 1 до 2 часа.

По оваа фаза, следуваше кодирање на одговорите, изработка на матрица во SPSS и статистичка обработка.

3.4. Резултати

3.4.1. Социодемографски карактеристики на учесниците во програмата

Најголемиот дел од учесниците студирале или студираат во Скопје, дури 75 од нив или 89,3 %. Само тројца учесници студирале во друга земја и тоа сите во Бугарија. Останатите студирале на некој од универзитетите во внатрешноста на Македонија. Најголемиот дел од учесниците се или биле студенти на УКИМ.

Универзитет:

УКИМ	60
УГД	5
ФОН	5
ЕУРМ	3
УЈИЕ	3
УКЛО	3
Бугарија—Рилски	1
Бугарија—Софијански	1
Бугарија—Стопанскаакадемија	1
УКИМ/ФОН	1
УКЛО/ФОН	1

Според факултетите на кои студираат/студирале учесниците, најголем дел од нив се/биле студенти на факултети од општествените науки – 59(70,4%). Притоа, најзастапени се студенти на економски факултети – 26, а потоа студенти на Филолошки факултет – 16.

Факултети:

Економски	26
Филолошки	16
Машински	8
Филозофски	6
Правен	5
Архитектура	4
Туризам	3
Електрото-технички	2
ПМФ	2
Стоматологија	2

Шумарски	2
Бизнис и логистика	1
Биохемија	1
Градежен	1
Информатика	1
Медицински	1
Сметководство	1
Фармацевтски	1
Финанскименаџмент	1

Работно искуство и учество во организации. Во моментот на интервјуирањето, 20 кандидати сè уште студираат, 60 од нив се вработени, а четворица не се вработени, ниту се студенти.

Поголемиот дел од учесниците (67,9%) имале работно искуство пред да заминат во САД, иако тоа бил привремен работен однос во вид на сезонска работа или студентска практика. Во 45,2% од случаите штоимале работно искуство, не работеле подолго од 6 месеци.

Што се однесува до активностите на учесниците надвор од студиите и работното искуство, 44% изјавиле дека работеле во домашни или во странски организации како волонтери, кадешто имале разни обврски во нив. Поголем процент (60,7%), без разлика на тоа дали биле или не биледел од некоја организација, учествувале на настани организирани од домашни или од странски орагнизации. Само 11% од нив учествувале на настани организирани во странство.

Познавање странски јазици. Повеќе од половината (59,5%) од учесниците сметале дека нивното познавање на англискиот јазик е напредно. Од останатите, 36,9% сметале дека нивното познавање на англискиот јазик е на средно ниво, а само 3,6% сметале дека се на почетно ниво.

Учесниците навеле дека познаваат и повеќе од еден странски јазик. Четири странски јазици познавале 8,7 % од учесниците, три јазици—25%, два јазика — 36,9%, додека останатите 29,4% зборувале само еден странски јазик.

Патување во странство. Од сите учесници, само единаесетмина(13,1%) никогаш не престојувале во странство. Поголем број од останатите биле надвор од

земјата туристички (75,3%), додека мал дел студирале (6,8%), работеле (9,6%) или биле на некој организиран настан, натпревар и слично (8.3%).

3.4.2. Пријавување и мотивиза учество во програмата, подготовка и посакувани работни позиции и дестинации

Во врска со втората задача на истражувањето беа поставени прашања со цел да се дознае начинот на кој се одвивал процесот на пријавување за учество во програмата, кои биле мотивите на учесниците и како тие се подготвувале. На учесниците им беше поставено директно прашање за мотивот за учество. Покрај тоа, тие одговараа на прашања поврзани со желбите и зацртаните цели, како и за тоа колку САД како држава во која се одвива програмата е важен фактор во донесувањето на одлуките.

Пријавување за учество во програмата. Кај 63 од учесниците или 75%, идејата се јавила токму кај нив самите. Од останатите, четиринаесетмина идејата ја добиле преку пријатели или колеги (16,7%), а на седуммина (8,3%) им било предложено од некој член на семејството.

На прашањето дали се пријавиле сами или со некого, 32 учесници (38,1%) одговориле дека се пријавиле сами. Во 51,2% од случаите, учесниците имале пријател (пријатели) со кого се пријавиле заедно, меѓу нив и двајца кои, освен пријатели, биле во друштво и на некој член од семејството. Тројца (4,7%) од учесниците се пријавиле само со некој член од семејството. Петмина (6%) се пријавиле сами, а подоцна некој им се придружил.

Учесниците во програмата релативно брзо ја донеле одлуката да патуваат во САД. Во распон од донесување одлука до размислувања штотраеле и подолго од една година, 25 од студентите (29,8 %) одговориле дека одлуката ја донеле веднаш. На 12 од кандидатите (14,3%) им требало неколку дена да одлучат, на 19 (22,6%) им требало неколку недели. Подолго време одлучувале десетмина (11,9%), на кои

им требало неколку месеци, и дванаесетмина кај кои размислувањето се одвивало во текот на една година или подолго. На крај, шестмина од студентите не биле во состојба да одлучуваат и покрај желбата да учествуваат во програмата поради дозвола од родителите, финансиските можности или обврски на факултетот.

На прашањето за тоа дали би избрале некоја друга земја наместо САД доколку би имале таква опција, 60 студенти (71,4%) одговориле со „да“, седуммина (8.3%) одговориле со „не“, а 17 (20.2%) со „не знам“.

Мотиви за учество. Стејт департментот, спонзорите и агенциите што посредуваат во организирањето на овој вид културна замена набројуваат повеќе причини зошто оваа програма може да биде од полза за студентите. Студентите можат да го искушат животот во САД, да патуваат или да го усовршат англискиот јазик. Според учесниците во ова истражување, неспорно е дека сите овие предности се важни во моментот кога се донесува одлуката за учество. Но, од нивните одговори може да се заклучи дека листата со мотиви за пријавување е подолга. Исто така, како што може да се забележи од долунаведената листа, некои од учесниците имале и повеќе мотиви.

Сепријавив заради патување	42
Сепријавив заради заработка	36
Сепријавив затоа што сакав да научам нешто повеќе за културата и животот во САД	23
Сепријавив затоа што сакав ново животно искуство	18
Сепријавив затоа што сакав да го усовршам англискиот јазик	12
Сепријавив затоа што сакав да запознаам нови луѓе	10
Сепријавив затоа што сакав да искусам нова култура	10
Немав одреден мотив да сепријавам/не знам зошто сепријавив	3
Сепријавив затоа што сакав да се самостојам/да видам дали можам да се снајдам	3
Сепријавив затоа што сакав да живеам авантура	2
Сепријавив бидејќи ова е патување кое е тешко се остварувано на друг начин	1
Сепријавив бидејќи ми советуваше да сепријавам	1
Сепријавив бидејќи беше во тренд	1
Сепријавив бидејќи сакав да се преселам таму во некој момент	1
Сепријавив бидејќи сакав да си поминам убаво	1

Подготовка и посакувани работни позиции и дестинации. По донесената одлука, студентите започнувале со своите подготовки. Првата подготовка е разгледувањето на можностите. Програмата нуди можност за престој

и патување во сите делови на САД. Според одговорите на студентите на прашањата за нивното посакувано место за престој и работа, патување, како и посакувано работно место, најконкретна е желбата за патување. Ова се совпаѓа со одговорите на прашањето за мотивите за учество во програмата каде што 42 учесници ја навеле оваа како една од причините за пријавување.

Од вкупно 84 учесници, 68 (81%) имале посакувана туристичка дестинација, 47 (44%) имале посакувана дестинација за престојот во САД, а само 32 (38,1%) имале посакувано работно место. Само 7 учесници (8.3%) имале посакувана туристичка дестинација, дестинација за престој и посакувано работно место, а 14 учесници (16.6%) одговориле дека немаат посакувано место ниту во една од овие категории.

Листа на места кои студентите ги навеле како посакувано место за престој во САД

Њујорк	10
Алјаска	5
Лос Анџелес	4
Источниот брег	4
Бостон	2
Кејп Код	2
Калифорнија	2
Флорида	2
Мејн	2
Западниот брег	2
Мајами	1
Чикаго	1
Нијагарини Водопади	1
Лејк Џорџ	1
Сандаски (Охајо)	1
Колорадо	1
Минесота	1

Листа на работни позиции кои студентите ги навеле како посакувани

Келнер/ка	12
Некоја позиција во угостителството	6
Работник на базен	2
Кујна	2
Редачна стока	1
Спасувач на базен	1
Кој бил работат каде што ќе имам контакт со луѓе	1
Канцелариска работа	1
Рецепционер/ка	1

Шанкер	1
Продавач/ка	1
Фотограф	1
Чувањедеца	1

Во врска со подготовките пред заминувањето и грижите околу престојот во САД, шеснаесет учесници одговориле дека немале никакви подготовки за патувањето и престојот во САД, останатите 68 (81%) имале подготовки. Најголем дел од студентите се подготвувале за она што ги очекува за време на работниот престој во смисла на живот во новата заедница и работата која ќе ја извршуваат во период од 3 до 4 месеци. Одговорите на студентите се наоѓаат во следнава табела:

Се информирав за местото каде што требаше да живеам	53
Се информирав за патувањето до работното место	39
Се подготвував за извршувањето на работните задачи	37
Немав никакви посебни подготовки	16
Се информирав за начинот на живеење	7
Разговарав со луѓе кои веќе биле или се во САД	3
Правев површни истражувања на повеќетемни	2
Го планирав туристичкиот дел од престојот	2
Правев листа на производи/лекови кои ги понесов од Македонија	2
Имав ориентација преку агенцијата	2
Барав сместување	2
Имав обука за работното место	1
Правев планови за сретнама сороднини	1
Ги подготвував документите за патувањето	1

Пред заминувањето во САД, 20 студенти немале никакви грижи поврзани со престојот или патувањето до нивната дестинација. Останатите одговориле дека биле загрижени, а како причина за тоа го навеле следново:

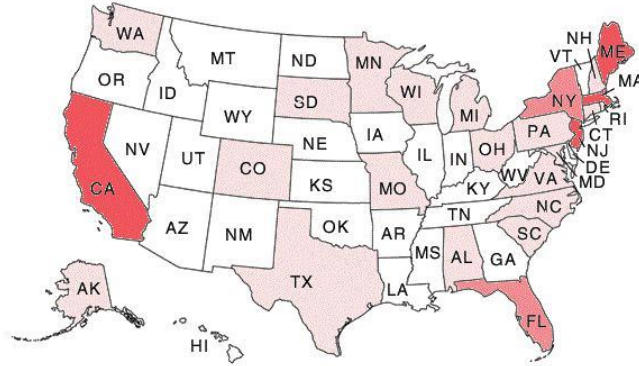
Способноста да одговорам на работните задачи	21
Заработката	21
Долготопатувањето до дестинацијата	18
Престојот во странска држава	15
Секојдневната комуникација на англиски јазик	7
Разделбата со блиските	2
Безбедноста	1
Неможноста да се купи алкохол	1

Перењетооблека	1
Обврскитенафакултетот	1
Административнитеработи	1
Сестра ми која ме придружуваше на патувањето	1
Далиработодавецотќегопочитувадоговорот	1

3.4.3. Држави избрани за работен престој, избор и застапеност на работни места

Учесниците во истражувањето престојувале во 27 различни држави во САД. Најголемиот број студенти биле сконцентрирани во североисточниот дел на САД.

Држава	Бројна студенти
Мејн(ME)	12
Масачусетс(MA)	11
Калифорнија(CA)	10
Њуџерси(NJ)	10
Њујорк (NY)	8
Флорида(FL)	4
Јужна Каролина (SC)	3
Алабама(AL)	2
Колорадо(CO)	2
Конетикат(CT)	2
Илиноис(IL)	2
Род Ајленд(RI)	2
Тексас(TX)	2
Висконсин(WI)	2
Охајо(OH)	2
Алјаска(AK)	1
Мериленд(MD)	1
Мичиген(MI)	1
Минесота(MN)	1
Мизури(MO)	1
Северна Каролина (NC)	1
Њу Хемпшир (NH)	1
Пенсилванија(PA)	1
Јужна Дакота (SD)	1
Вирџинија(VA)	1
Вашингтон(WA)	1

Слика 1: Застапеност на држави избрани за работен престој

Избирање и застапеност на работни места. Според одговорите, наоѓањето работа е најчесто преку агенцијата која посредува, иако кандидатите понекогаш и сами се снаоѓаат за работни позиции. Некои студенти немаат контакт со работодавецот пред да заминат за САД, бидејќи агенциите понекогаш целосно ја преземаат улогата на посредници, а посебно за позициите за кои нивото на познавање на англискиот јазик не е клучно. Педесет и осум студенти (69%) имале интервју со работодавецот пред да ја добијат работата, наспроти 26 (31%) кои немале интервју. На прашањето за тоа како го направиле изборот на работното место, само шестмина (7,1 %) одговориле дека самите си го избрале работното место. Останатите го направиле тоа со посредство на агенцијата. Бројот на студенти кои сами избрале работно место од листа на понудени работни места изнесува 44 (52% од вкупниот број учесници). Двојно помалку, или 22 од учесниците (23,8%), имале помош од агенцијата при изборот, а за 11 студенти (13,1%) агенцијата избирала работни места. За еден студент, работното место го избрал член од семејството. Двајца студенти нашле работа преку саем на работодавци, настан што е организиран од посредничката агенција, при што студентите имаат директен контакт со претставници на американски компании.

Листана избрани и прифатени работни места

Помошник-келнер	17
Келнер	16

Собар	14
Работниквокујна	11
Касиер	10
Општ работник	8
Продажба	7
Рецепционер	6
Спасувачнабазен	5
Прием на гости во ресторан	5
Мијачнасадови	2
Портир	2
Магационер	1
Возач	1
Операторвозабавенпарк	1

3.4.4. Комуникација и интеграција во заедницата за време на престојот

Работните места на студентите во најголема мера се сезонски и се во областа на туризмот, па многу од работните места се резервирани за работници кои доаѓаат од други земји. Во последно време, многу туристички места во САД зависат од студентите кои работат преку лето. Така, работната околина на студентите често изобилува со луѓе од секаде низ светот, а меѓу нив и студенти од Балканот.

Секојдневна комуникација. Точно половина од студентите изјавиле дека на работното место имале голем број колеги од Македонија или од Балканот (претежно Бугарија, Србија и Хрватска), кои, исто така, учествувале во програмата и со кои комуницирале на мајчиниот јазик. Триесет и осум студенти (45,2 %) имале неколкумина студенти од Македонија или од регионот, а тројца студенти (3,6%) во опкружувањето имале само еден студент од регионот.

Освен со студенти од регионот, студентите биле во секојдневен контакт и со луѓе од речиси целиот свет. Учесниците во истражувањето беа прашани од каде биле луѓето со кои тие најчесто комуницирале секојдневно. Тие имаа можност да набројат повеќе од една националност, а нивните одговори географските категориирани следниов начин:

САД	61
Источна Европа	34
Карипски Острови	19
Латинска/Средна Америка	14
Јужна/Југоисточна Азија	13
Евроазија/Кавказ/Средна Азија	12
Канада	1
Западна Европа	1

Кога станува збор за комуникација со Американци, 75 од студентите (89.3%) одговориле дека најмногу контакти имале на работното место, и тоа: 27 од нив навеле дека контактирале со колеги, 15 од нив со клиенти, а 33 еднакво и со колеги и со клиенти. Деветмина (10,7%), пак, навеле дека имале повеќе контакт со Американци надвор од работното место.

Комуникацијата со Американци била доживеана како претежно формална од страна на 12 студенти (14,3%) и претежно неформална од 26 студенти (31%). Повеќе од половина од студентите, или 46 од нив (54,8%), одговориле дека комуникацијата била и формална и неформална, зависно од ситуацијата.

Темите за разговор со Американците биле разновидни, но, сепак, преовладувале разговори за работата и секојдневието и размени поврзани со културите на земјите. Видот и честотата на темите на разговор се прикажани во следнава табела:

Работа и секојдневие	55
Култура	54
Политика	16
Спорт	13
Личните ми	13
Забавна и хоби	9
Патување	7

Образование	6
Животот во САД	3
Дрога, секс и алкохол	3
Пари	2
Музика и филм	2
Храна	2
Работа преку лето во САД	2
Разнитеми	2
Незнам	2
Немавмногуконтакт	2
Религија	1
Време	1
Книжевност	1
Тероризам	1
Јазик	1

Користење на слободното време. Слободното време студентите го поминувале најмногу со студентите од регионов. Тоа го одговориле триесет и седум од нив (44 %), додека 14 студенти (16,7%) изјавиле дека слободното време повеќе го поминувале со Американци. Единаесет студенти (13,1%) најмногу се дружеле со студенти од други краеве на светот, додека 19 (22,6%) се дружеле еднакво со сите. Еден студент одговорил дека најмногу се дружел со студенти од нашиов регион и со студенти од други краеве на светот, но не и со Американци, додека друг се дружел исклучиво со студенти од Полска. За еден студент дружењето зависело од тоа дали работи или не работи. Во првиот случај повеќе се дружел со Американци, додека во вториот случај со студенти од нашиов регион. Подолу се наведени видот и бројот на активностите што ги практикувале во своето слободно време.

Шетање/патување	39
Спорт и рекреација	38
Одмор	22
Дружење	22
Шопинг	21
Ресторани, кафе-барови, клубови	16

Интернет, социјалнимрежи	16
Забава	12
Кино, театар, библиотека	8
Гледањефилмови и филмски серии	3
Читањекниги	3
Немавслободновреме	2
Фотографирање	1
Водењедневник	1

На учесниците им беше поставено и прашање за тоа дали се зачлениле во некоја организација за вршење општествено корисна работа. На ова прашање позитивно одговорилесамо двајца. Еден од нив учествувал во хуманитарноподготвување храна, а друг волонтирал во прва помош. Останатите одговориле со „не“, а некои и навеле причини за тоа, како што се,на пример, немањето можност и време и недоволна информираност. Еден студент одговорил дека иако не учествувал во такви активности, сакал да научи колку што е можно повеќе за заедницата. Еден студент рекол дека иако лично не извршувал општествено корисна работа, познавал студент кој бил дел од невладина организацијаво местото кадешто престојувал и собирал пари за добротворни цели.

За разлика од претходната активност, бројот на студентите кои посетиле или учествувале во некој организиран општествен настан е поголем. Имено, тоа го направиле вкупно триесет и тројца студенти (39,3%), и тие ги посетиле или учествувале во следниве видовинастани:

Културен настан	15
Спортски настан	5
Крводарителскаакција	1
Натпреварвобрзојадењевиршли	2
Панаѓури	1
Обукиорганизирани одработа	1
Саемнаавтомобили	2

Геј-парада	1
Самонанастаниорганизиранидработа	1

Патување низ САД. За време на работниот престој, педесет и двајца (61,9%) одговориле дека понекогаш патувале, а 11 (13,1%) ја користеле секоја прилика за патување. Дваесет студенти (23,8%) воопшто не патувале додека работеле. Еден студент одговорил дека за време на работниот престој целосно го променил местото на живеење.

По завршувањето на работниот престој, 63 студенти (75%) останале туристички во земјата, и тоа осуммина подолго од две недели, 28 студенти од 1 до 2 недели, а останатите 27 помалку од една недела. Еден студент заминал во Мексико, а друг останал туристички уште еден месец, но не го променил местото (Њујорк). Вкупно 37 студенти (44%) одговориле дека забележале културни разлики додека патувале низ Америка.

Желба за враќање во Македонија. Шеесет и осум студенти во ниту еден момент не почувствувале потреба да ја прекинат програмата и да се вратат во својата земја. Останатите 16 посакале да се вратат, и тоа седуммина на самиот почеток, петмина во текот на првиот месец и двајца студенти во третиот, односно во четвртиот месец од престојот. Еден студент рекол дека идејата да се врати дома се јавувала секогаш кога емоциите биле засилени. Еден студент ја напуштил државата еден месец порано.

Причинизошто студентите сакале да се вратат во својата земја:

Почетокот беше многу тежок	4
Проблемисосместувањето	3
Минедостасувашесемејството	3
Немиседопаѓашеработата	2
Немиседопаѓаа луѓето со кои бевопкружен/а	2
Јаизгубивработата	1

Во девет од случаите чувството на потиштеност и желбата за враќање во својата земја траело само неколку дена. За двајца студенти траело неколку недели, а за други двајца студенти траело до самиот крај. Исто така, двајца студенти изјавиле дека чувството не било константно, но се јавувало одвреме-навреме.

Четириесет и седум од студентите (56%) одговориле дека размислувале да го продложат престојот во САД и по завршувањето на програмата, а 36 (42,9 %) од нив размислувале долгорочно да останат во САД.

3.4.5.Бариери и олеснителни околности во интеркултурната комуникација

Во врска со петтата задача беа поставени повеќе прашања со цел да се утврдат бариерите и олеснителните околности во комуникацијата со локалното население. Тие се поделени во две групи: проблеми во комуникацијата и лично доживување на комуникацијата со локалното население. Првата група прашања се однесуваат директно на постоењето на проблемите, а втората група прашања се однесуваатна фреквенцијата на комуникација, видот на комуникацијата, разликите и сличностите во комуникацијата, како и промените во начинот на комуникација со текот на времето.

Проблеми во комуникацијата. За да се испитаат проблемите во комуникацијата, беа поставени следниве прашања:

1. Дали сте се нашле во ситуација во која некоја ненамерна постапка од страна на некој Американец ве навредила?
2. Дали сте се нашле во ситуација во која со некоја ваша ненамерна постапка сте навредиле некоја Американец/Американка?

3. Дали наидувавте на недоразбирања во комуникацијата со Американци?

4. Дали наидувавте на проблеми при извршувањето на секојдневните обврски и активности надвор од работата?

На овие четири прашања учесниците одговориле на следниов начин:

1. Четириесет студенти (47,6%) одговориле дека наидувале на недоразбирања во комуникацијата со Американци. Како причина за недоразбирање се наведувани следниве нешта:

Јазикот	30
Начинот на работата	7
Очекувањата	6
Размислувањата	3

2. Втекот на комуникацијата, 30 студенти (35,7%) сенашле во ситуација во која билена вреденисонекојанена мерна постапка од страна на Американец. Навредите биле искажани во однос на:

Националноста	14
Работата	7
Јазикот	2
Личноста	5
Не сесеќавам	2

3. Од друга страна, 16 студенти (19 %) почувствувале дека тие самите сонекојанена мерна постапка навредиленекој Америка нец, и тоа во однос на:

Националноста	2
Расата	3
Јазикот	4
Работата	2
Личноста	1
Не сесеќавам	4

4. Педесет и осум од студентите одговориле дека воопшто не им било тешко да се снаоѓаат во секојдневните активности надвор од работата, а 25 дека понекогаш им било тешко (29,8 %). Само еден студент одговорил дека му било многу тешко.

Лично доживување на комуникацијата. За да се испита начинот на кој тие ја воспоставувале и доживувале комуникацијата со локалното население, беа поставени следниве прашања:

1. Колку често се впуштате во комуникација со Американци?
2. Како ја доживуваате комуникацијата?
3. Дали со текот на времето стекнавте поголема сигурност во користењето на англискиот јазик?
4. Дали со текот на времето се подобри фреквенцијата на комуникација со Американци?
5. Дали забележавте разлики во начинот на комуникација помеѓу вас и Американците?
6. Дали забележавте сличности во начинот на комуникација помеѓу вас и Американците?
7. Кога комунициравте со Американци, дали забележавте разлика помеѓу комуникацијата „еден на еден“ и комуникацијата со група Американци?

На овие прашања, редоследно, се добиени следниве одговори.

1. Педесет и шест студенти (66,7%) одговориле дека немале проблем да се впуштат во комуникација со Американци. Осумнаесет студенти (21,4%) се впуштале во комуникација понекогаш, а шестмина (7,1%) само кога морале. Само

еден студент воопшто не почнувал разговор. Двајца студенти одговориле дека им требало малку време да се ослободат во почетокот, но потоа често започнувале разговор, додека еден одговорил дека не започнувал разговор често, но причината била природата на неговиот карактер.

2. Седумдесет и три студенти дале позитивен или неутрален одговор за тоа како ја доживувале комуникацијата со Американците. Двајца студенти имале негативен одговор, а осуммина имале помешани чувства, зависно од ситуацијата или моментот на престојот.

3. Со текот на времето, студентите стекнале поголема сигурност во користењето на јазикот. За 20 студенти (23,8 %) подобрувањето било големо, додека за 62 студенти (73,8 %) имало мало подобрување. Еден студент одговорил со „не знам“, а друг рекол дека доста попримил од сленгот, па поради тоа смета дека му се влошило изразувањето.

4. Во ниту еден случај фреквенцијата на комуникацијата со Американци не се намалила со текот на времето. Педесет и шест студенти (66,7%) изјавиле дека сè повеќе комуницирале со Американци како што одминувало времето, а 28 (33,3%) комуницирале со иста фреквенција во текот на целиот престој.

5. Подолу се наведени разликите што ги забележале студентите во однос на нивниот начин на комуникација и налокалното население:

Според искуствата на студентите, Америкаците:

Сеполубезни	24
Имаат изразен позитивен став кон соговорникот/настроени сепријателски	23
Сепопристапни	20
Сеиндиферентни/површни	13
Сенеискрени	11
Сеподирективно комуникацијата	7
Сепоформални	6
Имаат различна смисла за хумор	3
Помалку озборуваат	2
Неразмислуваат толку за иднината	2
Полежерновлегуваат и излегуваат односи со другите	2
Имаат поразлични ставања и сепосамостојни	1

Помалку седружат надвор од работата	1
Неразликуваат во начинот на поздравување	1
Имаат помалку предрасуди	1
Изгледаат не изживеано	1
Повеќе зборуваат за своите искуства	1
Имаат повеќе темизирајќи разговор	1
Користат повеќе говорнатојлот	1
Не даваат лажни ветувања	1
Зборуваат повеќе	1
Сепогостопримливи	1
Сепоконзервативни	1
Зборуваат повеќе	1
Сепоконзервативни	1
Нема/незнам	19

6. Ова се сличностите што ги забележалестудентите во однос на нивниот начин на комуникација и на локалното население:

Сличности:

Самовонајбазичните аспекти	13
Позитивен став/пријателски настроени	9
Темина разговор	8
Невербална комуникација	4
Желба за иницирање комуникација	3
Хумор	2
Има многу сличности	2
Има сличности, но не знам да наведат	2
Сличностите се должат на поп-музиката	1
Многу зборуваме	1
Храна	1
Има сличности самос Латиноамериканците	1
Има сличности самос Афроамериканците	1
Има сличности со луѓето кои живеат во мали места	1

Можеме да констатираме дека студентите дале повеќе одговори за разликите во комуникацијата помеѓу нив и Американците отколку за сличностите,

односно 127 наспроти 49 одговори. Најзастапени одговори меѓу оние за разликите се дека Американците се пољубезни, попријателски настроени и попростапни од Македонците.

Најзастапени помеѓу одговорите за сличностите во комуникацијата помеѓу Американците и Македонците се однесуваат на најосновните аспекти на животот, на пријателската настроеност и темите за разговор. Пријателската настроеност се јавува и во двете табели. Дваесет и тројца го навеле овој одговор како разлика, додека деветмина како сличност.

7. Во случаите кога се наоѓале во група со Американци, 50 (59,5 %) од студентите не забележале никаква разлика во комуникацијата, додека останатите 34 (40,5%) одговориле дека комуникацијата била поразлична. Дваесет и три студенти рекле дека при комуникацијата со Американци попријатно се чувствувале кога таа се одвивала еденнаеден, додека четворица одговориле дека комуникацијата им била попријатна кога се наоѓале во група. За шестмина и во двата случаја комуникацијата била пријатна. Еден студент одговорил дека зависело од ситуацијата, но забележал дека во групата Американците изгледале поопуштено, додека во комуникација еденнаеден односот бил поличен.

3.4.6. Поврзаност меѓу социодемографските карактеристики, одделни фактори и аспекти на интеркултурната комуникација

За проверка на можните поврзаности меѓу дел од испитуваните варијабли специфицирани со шестата задачана истражувањето се примени хи-квадрат тест.

Проблеми во комуникацијата. Хи-квадрат тестот покажа дека не постои поврзаност меѓу *полот* и проблемите во комуникацијата, што не е случај и со *возраста*, која се покажа како фактор што имала одреден ефект во однос на тешкотиите во комуникацијата [$\chi^2 (2, N=84) = 6.81, p = 0.033$]. Имено, се откри дека студентите од најстарата возрастна група (23+) имале повеќе тешкотии во

комуникацијата со локалното население при извршувањето на секојдневните обврски надвор од работното место во споредба со студентите кои биле на помлада возраст. Постои, исто така, поврзаност меѓу *нивото на познавање на англискиот јазик* во моментот на заминувањето во САД и наидувањето на недоразбирања во текот на комуникацијата со Американците [$\chi^2 (1, N=84) = 4.58, p= 0.032$]. Според добиените резултати, 62% од студентите кои одговориле дека имале почетно или средно ниво на познавање на англискиот јазик пред заминувањето во САД имале недоразбирања во комуникацијата со локалното население, наспроти 38% од оние што имале напредно ниво на познавање на јазикот. Во однос на *работното искуство*, интересно е што се откри дека оние што веќе имале некакво работно искуство се нашле во ситуација ненамерно да повредат некого од локалното население [$\chi^2 (1, N=84) = 4.06, p= 0.040$]. Како важен фактор во врска со проблемите во комуникацијата се покажал и *контактот со културата* [$\chi^2 (1, N=84) = 7.68, p= 0.006$]. Студентите кои изјавиле дека веќе имале контакт со американската култура преку медиумите помалку наидувале на недоразбирања во комуникацијата. Исто така, и студентите кои *непрестојувале во странство* имале повеќе тешкотии во комуникацијата со локалното население при извршувањето на секојдневните обврски надвор од работното место [$\chi^2 (2, N=84) = 6.91, p= 0.038$].

Личнодоживување на интеркултурната комуникација. Според резултатите на хи-квадрат тестот, се покажа дека не постои поврзаност помеѓу *полот, возраста, местото на живеење и работното искуство* и начинот на кој студентите ја опишале и ја доживеале комуникацијата со локалното население.

Фреквенцијата на комуникацијата со локалното население најмногу била поврзана со *нивото на познавање на англискиот јазик*. Студентите кои имале напредно познавање на англискиот почесто се впуштале во комуникација, за разлика од оние со средно или со почетно ниво на познавање на јазикот [$\chi^2 (2, N=84) = 19.62, p= 0.001$]. Исто така, нивото на познавање на англискиот јазик било поврзано и со тоа дали студентите ја доживеале комуникацијата како позитивна или не [$\chi^2 (1, N=84) = 3.92, p= 0.045$]. Студентите кои навеле дека

контактот со американската култураго оствариле преку учењето на англискиот јазик почесто го наведувале одговорот дека цело време исто комуницирале, односно дека немало зголемување или намалување во фреквенцијата на комуникација [$\chi^2 (1, N=84) = 5.62, p= 0.018$]. Покрај тоа, оваа група студенти помалку забележала разлики во комуникацијата со локалното население кога биле во група наспроти кога интеракцијата била еденнаеден [$\chi^2 (1, N=84) = 4.47, p= 0.035$].

Во однос на поврзаноста меѓу *волонтерско искуство* и впуштањето во комуникација со локалното население, се откри дека оние студенти кои имале такво искуство почесто се впуштале во комуникација и кај нив помалку се јавувало чувство за постоење принуда за впуштање во комуникација [$\chi^2 (2, N=84) = 6.23, p= 0.044$].

Забележување културни разлики и сличности. Фреквентноста на комуникацијата со Американци се покажала како фактор што бил значајно поврзан со забележувањето културни разлики [$\chi^2 (1, N=84) = 11.89, p= 0.001$]. 88,3% од студентите кои комуницирале секојдневно со Американци повеќе забележувале разлики, наспроти 54,2% од студентите кои немале секојдневна комуникација. Забележувањето културни сличности, меѓу другото, било поврзано со водењето *разговори на тема култура* [$\chi^2 (1, N=84) = 6.17, p= 0.013$]. Сличностите биле забележани од 64,8% од оние што разговарале за културата и 23,9% од оние што не разговарале на темата. Исто така, сличностите се забележани повеќе од оние студенти кои воделе *неформални разговори* отколку од оние што имале претежно формална комуникација [$\chi^2 (1, N=84) = 6.49, p= 0.039$], а и од студенти кои имале дополнителни работни ангажмани [$\chi^2 (1, N=84) = 3.90, p= 0.048$].

3.4.7. Ефекти на интеркултурната комуникација

Враќање во сопствената култура. На прашањето „Како се чувствува вие кога се вративте во Македонија?“, студентите одговориле на следниов начин:

Исполнето/задоволно/гордо	10
Тажно	9
Разочарано	7
Збунето	6
Помешани чувства, тажно и среќно	6
Прво среќно, но потоа тажно/разочарано	5
Бев во шок	4
Исто	4
Ми беше досадно	4
Возбудено	3
Олеснето	3
Празно	2
Уморно	1
Чудно	1
Се чувствував позрело	1
Здебелено	1
Почувствував намалување во динамиката на животот	1
Ми недостасуваше функционален градски превоз	1
Сфатив дека сите ми недостасуваа	1
Ми изгледаше како ништо да не се сменило	1
Сакав да се вратам во САД колку што е можно побргу	1
Како да се вратив во реалноста	1
Почувствував дека се вратив дома	1

По враќањето во Република Македонија, студентите се приспособувале на животот со различно темпо. Дваесет студенти (23,8%) веднаш се навикнале, на 31 од нив (36,9%) им требало една-две недели, а на 14 (16,7%) до еден месец. Повеќе од еден месец, а до три месеци им требало на 12 студенти(14,3%), а седуммина (8,3%) рекле дека се адаптирале дури по три месеци. Педесет студенти (59,5%) одговориле дека веднаш почнале со студентските обврски, 20 студенти за една-две недели (23,8%), шестмина (7,1%) за три-четирине недели и, истотака, шестмина за повеќе од еден месец. На еден студент му требало цел семестар за да се врати на студентските обврски, а еден го направил тоа дури по една година.

Односот кон животот во САД по враќањето во Република Македонија. Студентите беа прашани за тоа кои аспекти од животот во САД им се допаднале, а кои не им се допаднале. Одговорите на овие прашања се наоѓаат во следниве две табели.

Кои аспекти од животот во САД ви се допаднаа?

Можноста за успешна личен план/кариера	30
Работната култура	28
Животниот стандард	28
Меѓучовечките односи	18
Организираноста	17
Личната слобода/индивидуализам/либералност	15
Мобилност	14
Животната средина/инфраструктура/архитектура	10
Потрошувачката култура	7
Достапноста на многу нешта за младите	6
Користењето на слободното време	5
Начин на комуникација	4
Културен/етнички диверзитет и позитивниот однос кон него	4
САД е центар на случувањата во светот	2
Љубовта кон животните	1
Одговорноста на институциите	1
Инвестирањето во спортот	1
Незнам да одвојам, различно е на различни места	1
Сè	1
Евтината храна	1
Безгрижноста	1
Патриотизмот	1
Сигурноста во секоја ситуација	1
Храната	1
Природната убавина	1
Односот кон хендикепираните	1
Личната хигиена	1
Образованието	1
Незнам	1

Кои аспекти од животот во САД не ви се допаднаа?

Семејните вредности	13
Достапност на социјална и здравствена заштита/образование	11
Меѓучовечките односи	11
Храна	8
Давачки кон државата	7
Начин на размислување	7
Злоупотреба на наркотици/алкохол	5
Односот кон националните/етничките и другите малцинства	5
Безбедност	3
Односот кон парите	3
Потенцирање на материјалните добра	3
Начин на користење на слободното време	3
Не знам	3
Нема	2
Медиуми	2
Дебелина	1
Динамичен живот	1
Нема креативност во размислувањето	1
Многу работи се измислени	1
Луѓето се третираат како бројка	1
Преголема самостојност	1
Нападна комуникација	1
Површност	1
Драматичност	1
Нема кафе-барови и место за пушачи	1
Затворениот поглед кон светот	1
Мобилност на населението	1
Големи разлики меѓу сиромашните и богатите	1
Загаденост и метеж	1
Акцентот се става на клиентите	1
Многу напреден технолошки развој	1
Правен систем	1
Изолираност на малите места	1
Необразованост на голем дел од луѓето	1

На прашањето „Дали би ги посетиле САД во друга прилика?“ ,речиси сите учесници одговориле потврдно, т.е. 97,6 % одговориле со „да“, еден одговорил со „не“, а еден испитаник одговорил со „не знам“.

Што се однесува до желбата за живеење во САД, 39 учесници (46,4%) изјавиле дека би живееле во САД, петмина дека би живееле, но не долгорочно. Од другите одговори кои се делумно потврдни, три студенти одговориле дека би живееле, но не по секоја цена. Еден студент одговорил дека би живеел во САД ако избира помеѓу Македонија и САД, а еден дека би живеел само во градот Чикаго

поради тоа што има имигранти од Балканот. Петнаесет студенти (17,9%) рекле дека не би живееле во САД, а 20 (23,8%) дека не знаат.

За повеќе од половината студенти, или поточно за 50 од нив (59,5%), сликата за животот во САД се променила по нивниот престој во САД, а за 31 (36,9%) не се променила. Тројца студенти не дале одговор за ова.

По враќањето, повеќето од студентите останале во контакт со Американците кои ги запознале за време на престојот. Дваесет и шест студенти (31%) одговориле дека често се во контакт, а дваесет и осум дека се во контакт, но нередовно (33,3%). Дваесет и два (26,2%) студенти рекле дека ретко стапуваат во контакт, а осуммина (9,5%) дека воопшто не одржуваат контакт.

Односот кон програмата за културна размена по враќањето во Република Македонија. Најголем дел од студентите—78 (92,9%) своето севкупно искуство стекнато за време на престојот во САД го оцениле позитивно, а само двајца студенти изјавиле дека имале негативно искуство. За еден од преостанатите четворица искуството, генерално, било позитивно, но не и здравјето. Друг бил задоволен од животот во САД, но не и од програмата. Трет, пак, имал поделено мислење, а за четвртиот искуството било неутрално.

На прашањето дали сметаат дека агенциите добро ги подготвуваат студентите пред заминувањето во САД, студентите одговориле различно. Дваесет и девет студенти (34,5%) биле задоволни од услугите, 30 (35,7%) не биле задоволни, а 19 (22,6%) биле делумно задоволни. Шестмина (7,1%) одговориле со „не знам“. Дваесет и двајца кои не биле задоволни или биле делумно задоволни својот одговор го дополниле со следниве мислења:

Агенциите треба да споделат повеќе информации за престојот и работата во САД	14
Агенциите треба споделат повеќе информации околу комуникациските процесиво САД	5
Агенциите треба да споделуваат повеќе информации за патувањето до дестинацијата	3

Голем дел од учесниците по враќањето имале желба повторно да учествуваат во програмата. Поточно, шеесет и осум од нив (81%) имале таква желба и за тоа ги навеле следниве причини:

Патување	23
Добра заработка	13
Бев задоволен/задоволна од програмата	12
Нови познанства	11
Самостојност	4
Работно искуство	3
Животот во Америка	3
Животно искуство	3
Не бев задоволен/задоволна од мојата земја	2
Поради тоа што ми беше познат принципот	2
Користење на англискиот јазик	2
Сакав да се вратам со девојката	2
Пријателите кои ги запознав таму	1

Речиси сите изјавиле дека програмата ја препорачале некому. Само двајца од осумдесет и четири рекле дека не ја препорачале. Во споделување на искуството и дискусија на социјалните мрежи се вклучиле малку повеќе од половината или 44 студенти (52,3%).

Ефекти од позитивното искуство во комуникацијата. Резултатите од проверките на одредени поврзаности со примена на хи-квадрат тестот покажуваат постоење на две интересни тенденции: прво, утврдено е дека студентите кои не наишле на ситуација во која биле навредени во комуникација со локалното население побавно се приспособувале по враќањето дома [$\chi^2 (2, N=84) = 8.48, p=0.014$]; и второ, се покажало дека групата студенти кои не наидувале на недоразбирања во текот на комуникацијата одржале поинтензивен контакт со Американците по враќањето во Македонија [$\chi^2 (1, N=84) = 15.68, p=0.035$].

Ефекти од негативното искуство во комуникацијата. Негативното искуство, пак, во комуникацијата предизвикало промени на личен план. Така, помеѓу студентите кои се чувствувале делумно, а не целосно прифатени од своите колеги Американци имало поголем процент на оние што изјавиле дека искуството ги променило на личен план [$\chi^2 (1, N=84) = 4.22, p=0.040$]. Студентите, пак, кои

наидувале на недоразбирања во комуникацијата со Американци во поголем процент изјавиле дека се промениле во начинот на кој комуницираат [$\chi^2 (1, N=84) = 8.17, p= 0.004$] и во размислувањата за кариерата и работните навики [$\chi^2 (1, N=84) = 13.41, p= 0.001$].

Една интересна поврзаност се јавува кај негативното искуство и начинот на кој студентите ја гледале американската култура по враќањето во Македонија. Во групата која изјавила дека наидувала на недоразбирања, поголем процент од студентите одговориле дека им се сменила сликата за животот во САД [$\chi^2 (1, N=84) = 7.59, p = 0.006$].

3.5. Дискусија

Во овој труд се испитуваа искуствата од интеркултурната комуникација на студентите кои учествувале во програмата *Работа преку лето и патување во САД*. *Работа преку лето и патување во САД* е програма за културна размена преку која студентите од најразлични земји, меѓу кои и Македонија, заминуваат на неколку месечен работен и туристички престој во САД, и тоа самоволетниот период од годината. Со ова студентите имаат одлична можност да ја искусат културата на местото во САД кое го избрале како дестинација за нивниот престој, да го почувствуваат начинот на живеење во САД и да патуваат до колку имаат желба за тоа. За да поминат низ сите овие искуства, студентите мораат да се вклучат во еден, замногу ми на од нив, нов вид комуникација. Целта на истражувањето беше да се опише процесот низ кој поминуваат студентите од пријавувањето до враќањето во Република Македонија, со акцент на комуникациските процеси за време на нивниот престој во САД.

Првата поставена задача беше прибирање податоци за социодемографските карактеристики на учесниците. Според овие податоци, постои одреден профил на студентите за кои може да кажеме дека најчесто се

јавува. Вонајголем број, студентите сепријавиле во втора или трета година од студиите, а најзастапениво истражувањето сестуденти од општествените науки. Поголемиот број учесници во програмата имале и краткорботно искуство пред заминувањето.

Мотивите за учество според одговорите на студентите се разновидни. Сепак, како најчести мотиви се издвојуваат патувањето, заработката и желбата да се искуси животот во САД. Иако имало студенти без посакувани работни позиции и дестинации, повеќето од нив имале план или желба за тоа каде би сакале да работат, престојуваат или патуваат. Меѓутоа, постои одредена понуда на работни места која зависи од потребата за сезонски работници во САД, па студентите прават компромис помеѓу понудата и нивните желби. Најголем број од кандидатите престојувале на крајбрежјето, каде што има најмногу работни позиции преку лето поради големиот број туристи.

Иако поголемиот дел од студентите имале тенденција да го поминуваат своето време со студенти од Македонија или од Балканот со кои зборувале на мајчиниот јазик, комуницирањето со локалното население е неизбежно за ваквиот вид престој. Степенот до кои тие се интегрирале зависел од нивото на познавање на англискиот, мотивот на студентите, природата на работното место и застапеноста на студенти со кои тие можеле да зборуваат на мајчин јазик. Одговорите на студентите покажаа дека интеграцијата во новата средина се одвивала на најразлични начини—од учество во некои организирани настани до дружење со Американци во слободното време. Сепак, поголемиот дел од контактите со локалното население се одвивале на работното место каде што Американците биле во улога на колеги, но и на клиенти.

Понатаму, во истражувањето фокусот е ставен на интеркултурната комуникација и ефектите по враќањето во сопствената култура. Според одговорите на студентите, како причини за проблеми во комуникацијата се јавиле јазикот, несогласувањата во начинот на размислување, начинот на работа, како и очекувањата од комуникациската размена. Како олеснителни фактори, пак, се јавиле напредното познавање на јазикот, претходните интеркултурни искуства,

како и мотивацијата за интеграција во новата средина, отвореноста и согледувањето на културните сличности и разлики.

Со анализа на податоците беа утврдени поврзаности помеѓу некои социодемографски карактеристики, како што се *возраста, работното искуство и недоволното познавање на англискиот јазик*, со појавата на проблеми во комуникацијата. Од друга страна, *претходниот контакт со културата и претходниот престој во странство*, а пред сè, *доброто познавање на англискиот јазик*, се поврзани со помалку проблеми во комуникацијата. Дополнително, *познавањето на англискиот јазик и волонтерското искуство* влијаеле на зголемената фреквенција на комуникација со локалното население, како и на позитивното искуство од комуникацијата. *Честа комуникација* значела и согледување на културните разлики и сличности. Во литературата може да најдем слични примери.

Така, според Вард (Ward, 2006), бројни истражувања наведуваат дека постои врска помеѓу познавањето на јазикот и генералната адаптација во новата култура. Нивото на познавање на јазикот е во право пропорционална врска со социокултурната адаптација и е поврзано со зголемена интеракција со локалното население и со малениот број проблеми во социокултурната адаптација (Ward & Kennedy, 1993). Исто така, истражувањата покажале дека врска помеѓу флуентноста и социјалната интеракција е заемна, односно познавањето на јазикот води до поголема интеракција, а поголема интеракција резултира со подобрување на нивото на познавање на јазикот (Clément, Noels & Deneault, 2001). Гарднер и Клемент (Gardner & Clément, 1990) воспоставуваат врска помеѓу односот на поединецот кон странскиот јазик, нивната отвореност кон странските културни групи и желбата за интеракција со членови од новата заедница со успешната интеграција. Истражувањата покажале дека факторите како што се генералното знаење за новата култура (Searle & Ward, 1990) и претходно искуство во странство (Klineberg & Hull, 1979) имаат важна улога во адаптацијата. Резултатите покажуваат дека и генеричните вештини научени за време

на престојностранство можат да бидат применети во новата култура (Parker and McEvoy, 1993).

Освен овие директни форми на интеркултурен контакт, предметна истражувањесечесто и индиректните канали, како што е изложено на масовните медиуми (Kim, 1988). Во поглед на контактот со културата како фактор во интеркултурната комуникација, можеме да забележиме дека оние што навеле претходен контакт преку медиуми имале позитивни искуства. Некои првични истражувања на оваа тема демонстрираа поврзано ст помеѓу изложеноста на масовните медиуми и позитивната културна адаптација (Ru, 1976).

Користењето на различни форми на масовна комуникација можат да помогнат во процесот на учење на културата и тоа не само преку обезбедување на потребната јазична изложеност, туку и преку обезбедување информации корисни во секојдневието и знаења за културните норми и вредности за интерпретирање на културната средина (Ward, 2006).

Заедна интеркултурна размена да биде успешна, освен напредно познавање на јазикот и изложеност на културата, потребна е и свест за културните разлики.

Вештината во интеркултурната комуникација зависи од познавањето на правилата надвор од културен контекст. Во истражувањасе покажал дека оние што забележалеповеќе личности помеѓу нив и новата култура имале и повисок степен на социјална адаптација (Ward, Bochner and Furnham, 2001).

Во ова истражување увидовме дека сличностивоначинот на комуницирање биле забележани почестовослучајкога комуникацијата била по интензивна, поразновидна и продлабочена. Според ова, освен честотата на комуницирање, важен е и контекстот и личното доживување, како и целта заради којасоговорниците се пуштаат во разговор, како што е, на пример, разговорот на макултурасо цел да се дозна повеќе за соговорникот. Но, и забележувањето на разлики во комуникацијата е поврзано со интензитетот на комуникацијасо Американци.

Студентите кои комуницираа со Американци секојдневно повеќе забележуваа разлики од оние што не комуницираа секојдневно.

Повеќе истражувања на истата темa сe согласуваат во гледиштата дека при фаќањето нови културни аксиоми или вредности е критично за процесот на социокултурна адаптација, но свесноста за разликите во културните аксиоми и вредности e значајна затоа како ќе биде крајниот резултат на адаптацијата (Ward, 2005). Вредностите може бидат помагаат да ја разбереме културата, но тие не се од големо значење за секојдневните контакти (Kurman & Ronen-Eilon, 2004). Сличен заклучок има и кај Вард и Серл (Ward & Searl, 1991), кои не пронашле врска помеѓу неусогласувањето на културните вредности и социокултурната адаптација кај група интернационални студенти во Нов Зеланд.

Интеркултурното искуство го заокружува враќањето во сопствената култура, па затоа последна од задачите во истражувањето беше да се испита како студентите се приспособиле по враќањето во Република Македонија. Ефектите од престојот во странство досегнуваат и до неколку месеци по враќањето, како што можеме да видиме во одговорите на студентите. По враќањето во Македонија, студентите поминале низ период на приспособување, често придружен со конфузија по враќањето, кој траел и до три месеци. Како причина за конфузијата често се јавува незадоволството од условите во нашата земја или помешаните чувства на возбуда и среќа со блага меланхолија за поминатото време во САД. Времето на приспособување во просек е неколку недели со оглед на тоа дека студентите брзо мораат да се вратат на нивните академски обврски.

Постојат мал број истражувања затоа што е клучно за процесот на адаптација при враќањето во сопствената култура. Често како фактор се јавуваат доживувањата за време на престојот, како што е, на пример, нивото на задоволство и приспособување. Резултатите се различни. На пример, според Барбант, Палмер и Грамблинг (Brabant, Palmer and Gramling, 1990), интернационалните студенти кои пријавиле дека добросеприспособиле во САД почувствувале помалку психолошки проблеми по враќањето во својата земја, додека Уехара (Uehara, 1986) не успеал да утврди врска помеѓу приспособувањето во странство и

привраќањето дома. Во ова истражување, пак, анализата на податоците покажа дека ефектите од интеркултурната комуникација можат да бидат позитивни и негативни и тоа во зависност од искуствата во процесот на интеркултурната комуникација. Позитивното искуство во интеркултурната комуникација придонело за побавно приспособување по враќањето, но и подолго одржување контакт со новостекнатите познајници Американци. Негативното искуство и недостатокот на чувство на припадност за време на престојот во САД е поврзано со промени на личен план, промени во начинот на комуникација, работните навики и кариерата, но и промена на сликата која тие ја имале за САД пред учеството во програмата.

Главната причина за тешкотии е адаптацијата на рекувалентен културен шок (La Brack, 2003). Често тој се опишува преку W-кривата, која е екстензијана U-

кривата и вклучува враќање назад во својата култура по продолжен период на престој во странство.

Во ова истражување не можат да се направат детални споредби со истражувањата за W-кривата поради краткото време траење на програмата, меѓутоа постојат некои индикации дека дел од студентите доживуваат повратен културен шок. Голем дел од студентите изјавиле дека биле во шок, збунети, возбудени или со помешани чувства во моментот на враќање.

Според (Landis, Bennet & Bennett, 2004), културниот идентитет или промените што настануваат во него се од клучно значење во процесот на реадaptација.

Ако културниот идентитет е поврзан со одредени однесувања во комуникацијата, а они ештосе враќаат по примиле други културни вештини и однесувања, можеме да претпоставиме дека во одреден момент промените во идентитетот ќе испливат на површина при интеракциите со сопствената култура.

Промените можеби не се насвесно ниво за оние што се враќаат по престојот во странство и не се целосно разбирливи за оние што не го исклучуваат интеркултурното искуство (Smith, 1998). Со оглед на тоа дека студентите преку програмата не останале подолго од пет месеци во САД, не можеме конкретно да ја истражуваме оваа теорија, меѓутоа, меѓу одговорите се јавуваат показатели дека се појавиле промени,

како што се, на пример, поголемо разбирање за различностите и другите култури и поразлично гледање на сопствената култура. Конфузијата предизвикана од промените во културниот идентитет резултира со привремените шкотии привраќањето во својата култура. Ефективната комуникација и воспоставените односи доаѓаат во процесирањето на промените и интеграцијата на новите и старите знаења, однесувања, чувства и гледишта, сотоа што засето ова е потребно време и труд (Landis, Bennet & Bennett, 2004).

Друг начин на гледање на адаптацијата при враќањето во сопствената култура се однесува на повторно учење на културните норми. Вард (Ward et al., 2001) вели дека во новата култура поединците имаат дефицит во рамките на социјалните вештини и комуникацијата. Во културата во која се израснати, поединците социјализираат во одредени културни норми за интеракција (вербални и невербални), а повлезот во нова култура наидуваат на нов начин на однесување што водат до културен шок и тешкотии во социјализацијата. Истата теорија се применува за да се објаснат проблемите со реадaptацијата. Некои од проблемите на кои наидуваат и нешто се враќаат во својата култура се сведуваат на повторно учење на културните норми кои сè тешкотни во времето можеби се заборавени (Smith, 1998). Во ова истражување постојат индикации дека студентите го препознале овој проблем и го опишале на сличен начин – како повторно учење на начинот на живеење.

Треба да се земе предвид дека најголем дел од истражувањата за процесот на приспособување на учесниците во програмите за културна размена се базираат на долготрајни престои што се одвиваат во текот на барем една академска/учебна година. Краткото време траење на оваа програма ни оневозможува споредување со други истражувања каде што студентите престојувале во странство во текот на подолг период. Ваквата ограниченост влијае и на испитувањето на комуникациските процеси за време на престојот и ефектите од интеркултурната комуникација по престојот.

Долготрајните престоиможат по успешно да ги прикажат предизвиците на студентите во секоја фаза. Во истражувањата се разгледуваат и психолошката адаптација на личноста и нејзината социокултурна адаптација. Достачност е доаѓа до заклучок дека при пристигнувањето во новата култура веднаш почнува забрзан процес на адаптација на психолошко и на социокултурно ниво (Ward and Kennedy, 1996). Истотака, степенот на адаптација пред заминувањето сенамалува во однос на степенот на адаптација при почетокот на престојот (Ying and Liese, 1991).

На пример, Вард (Ward) во своето истражување за адаптацијата на студенти од Јапонија кои престојувале во Нов Зеланд ги забележува промените на секои четири месеци, почнувајќи од првите 24 часа, па до 12 месеци, со што последното тримесечје е периодот на реадаптација во сопствената земја.

Најголеми промени имало во првите четири месеци и кај психолошката и кај социокултурната адаптација.

Понатамошните анализи покажале дека степенот на интеграција на студентите во општеството се зголемува со текот на времето, како што врската помеѓу психолошката и социокултурната адаптација станува посилен (Ward et al., 1998).

Во споредбата со ваквите анализи, *Работа преку лето и патување во САД* претставува период кој не е доволно долг за да можат да се генерираат споредливи резултати.

Прашањето кое може да се постави е дали студентите кои престојувале само четири месеци наидуваат на истите проблеми во адаптацијата како и оние што остануваат подолго? Како пример може да се земе истражувањето на Крано и Крано (Crano & Crano, 1993), каде што 250 јужноамерикански средношколци кои престојувале во САД во текот на една учебна година во дванадесет месеци на прашалник за проблемите со кои се соочувале во текот на нивниот престој. Истражувањето се одвивало во две фази – првата по четири месеци од пристигнувањето, а втората по десет месеци од пристигнувањето. Крано и Крано имаат своја скала, а

резултатите нумерички го прикажуваат нивото на стрескајучениците поврзано со јазикот, односот со другите, академските предизвици итн. Крајните резултати укажуваат на тоа дека учениците поминуваат низ сè интензивни процеси на приспособување како што се одвива нивниот престој. Ова може да биде резултат на избледување на ефектот на новото. Позадоволување на најосновните потреби, следуваат потреби од повисок ред, како што се, на пример, социјалните контакти. Тоа само посебно синови вид стреској е различен од стресот при пристигнување на новата култура. Студентите кои престојуваат само четири месеци можеби никога нема да се видат себеси целосно како дел од новото општество. Поради исчекување на крајот на програмата, кој доаѓа значително побрзо, можно е да немаат потреба да задоволат некоипотреби од повисок ред, потребна кога сметаат дека се задоволени во сопствената култура каде што набргу се враќаат.

На крај, целокупното искуство на студентите е позитивно. Студентите во убедливо голем број биле задоволни од целото искуство и имале желба да учествуваат повторно во истата програма. Многубиле задоволни и од делни деловина програмата, како што се престојот во заедницата или работната позиција.

Единственото мислење за тоа колку квалитетот на услугите на агенциите биле поделени. Како знак за задоволство може да се даде го протолкуваме и тоа што многумина од студентите изјавиле дека ова искуство им помогнало да се променат повеќе аспекти, а како најизразена промена се јавува онаа анализиран план, како што е, на пример, осамостојувањето. Важен заклучок е и тоа што престојот во САД им овозможил на студентите генерално подобрување на нивното англискиот јазик, безразлика на коени во нивното познавање пред заминувањето.

Иако овдештата ги согледуваме од перспективана македонските студенти кои учествуваат во *Работа преку лето и патување во САД*, треба да се напомене дека и локалното население сенаоѓа предистотиот предизвик. Идните истражувања можат да бидат насочени токму кон испитување на заемните ефекти од интеркултурната

комуникација која би го вклучувала и локалното население и начинот на кој се справува со предизвиците на интеркултурната комуникација. Исто така, би било интересно да се истражува дали би се добиле слични или различни резултати доколку студентите имаат културолошки тренинг пред заминувањето во САД.

Сознанијата од ова истражување можат да бидат од значење за агенциите што ја спроведуваат програмата *Работа преку лето и патување во САД*, како и за студентите кои се подготвуваат да учествуваат во неа. Резултатите ни укажуваат на некои најчести проблеми на кои студентите наидуваат во текот на програмата. Подготвувањето за справување со тешкотиите може да биде дел од подготовката, а со овој чекор студентите би имале можност за попријатен престој, поголема интеграција или подобра работна позиција. Агенциите, пак, би можеле да ги посветуваат студентите и да им помогнат да изберат дестинации и работни позиции кои се во согласност со нивните желби и можности.

Користена литература

- Arnold, M. (1873). *Literature and Dogma: An Essay Towards a Better Apprehension of the Bible*. London: Nelson & Sons
- Barna, L.M. (1998). *Stumbling Blocks in Intercultural Communication*, во *Basic Concepts of Intercultural Communication: Selected readings*. (1998) Bennett, M. (ed.) Yarmouth, ME. : Intercultural Press.
- Benedict R. (1934). *Patterns of Culture*. New York: Houghton Mifflin Harcourt.
- Bennett, J. M., Bennett, M. J., & Landis, D. (2004). *Handbook of intercultural training* (3rd ed.). Thousand Oaks, CA: Sage.
- Berger, P., Luckmann, T. (1966) *The Social Construction of Reality*. Garden City, NY: Doubleday.
- Berry, J.W. (1997). Immigration, acculturation and adaptation, стр 5–34 во *Applied Psychology: An International Review*, 46.
- Boas, F. (1940) *Race, Language and Culture*. New York: The Free Press.
- Bowers, J.W. & Courtright, J.A. (1984). *Communication research methods*. Glenview, IL: Scott, Foresman
- Brabant, S., Palmer, C. E., & Gramling, R. (1990). Returning home: An empirical investigation of cross-cultural reentry. *International Journal of Intercultural Relations*, 14(4), 387-404
- Church, A.T. (1982). Sojourner adjustment, стр 540–572 во *Psychological Bulletin*, 91.
- Clément, R., Noels, K. A. & Deneault, B. (2001). Interethnic contact, identity and psychological adjustment: the mediating and moderating roles of communication. *Journal of Social Issues*, 57, 559–579.
- Corballis, M.C. (2002). *From Hand to Mouth: The Origins of Language*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Crano, S.L. & Crano, W.D. (1993). A measure of adjustment strain in international students, стр. 267–283 во *Journal of Cross-cultural Psychology*, 24.
- Deardorff, D. K. (2006). The Identification and Assessment of Intercultural Competence as a Student Outcome of Internationalization at Institutions of Higher Education in the United States, стр 21-266 во *Journal of Studies in International Education*, 10.
- Gardner, R. C. & Clément, R. (1990). Social psychological perspectives on second language acquisition. In H. Giles & W. P. Robinson (eds.), *Handbook of language and social psychology* (pp. 495–515). London: John Wiley & Sons Ltd.
- Gleitman, H. (1981). *Psychology*. New York: Norton.

- Grusec, J.E., Hastings, P.D. (2007) Handbook of Socialization: Theory and Research. New York: Guilford Press.
- Gullahorn, J.T. and Gullahorn, J.E. (1963). An extension of the U-curve hypothesis, стр. 33–47 во Journal of Social Issues, 19.
- Hall, E. T. (1976). Beyond Culture. New York: Anchor Books.
- Hannerz, U. (1997). Scenarios for Peripheral Cultures, стр. 107–128 во Globalization: The Reader. Benyon J. & Dunkerley, D. (2014). New York: Routledge.
- Harindranath, R. (2006). Perspectives on Global Culture. Maidenhead: Open University Press.
- Harrub, B., Thompson B & Miller, D. (2003) The Origin of Language and Communication, стр. 93-101 во Journal of Creation TJ 17(3), преземено од https://www.creationontheweb.com/images/pdfs/tj/j17_3/j17_3_93-101.pdf
- Havelka, N. (2001). Socijalna percepcija. Beograd: Zavod za udzbenika i nastavna sredstva.
- Hermans, H. J. M., & Kempen, H. J. G. (1998). Moving cultures: The perilous problems of cultural dichotomies in a globalizing society, стр. 1111-1120 во American Psychologist, 53(10). Boulder, CO: Westview Press.
- Hoebel, E. A, Frost, E.L. (1976). Cultural and Social Anthropology. New York: McGraw-Hill Book Company.
- Hofstede, G. (2001). Cultures Consequences: Comparing Values, Behaviors, Institutions and Organizations Across Nations. London: Thousand Oaks.
- Hopper, P. (2006). Living with Globalization. Oxford: Berg. New Haven, CT: Yale University Press.
- Jakobson, Roman (1960), Closing Statement: Linguistics and Poetics во Style in Language. Thomas A. Sebeok (ed.). Cambridge MA: The MIT Press.
- Klineberg, O. & Hull, W. F. (1979). At a foreign university: an international study of adaptation and coping. New York: Praeger.
- Kroeber, A.L & Kluckhohn, C. (1952). Culture: A Critical Review of Concepts and Definitions, New York: Vintage Books.
- Kroeber, A.L. (1952). The nature of culture. Chicago: University of Chicago Press.
- Kurman, J. & Ronen-Eilon, C. (2004) Lack of knowledge of a culture's social axioms and adaptation difficulties among immigrants. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 35, 192–208.
- La Brack, B. (2003). What's up with culture?, преземено од <http://www.pacific.edu/culture>.
- Logan, R.K. (1997). The extended mind: Understanding language and thought in terms of complexity and chaos theory. Presented at the 7th Annual Conference of The Society for Chaos Theory in Psychology and the Life Sciences at Marquette University, Milwaukee, Wisconsin.
- Lysgaard, S. (1955). Adjustment in a foreign society: Norwegian Fulbright grantees visiting the United States, стр. 45–51 во International Social Science Bulletin, 7.
- Malinowski, B. (1944). A scientific theory of culture. Chapel Hill, NC: The University of North Carolina Press.
- Marković, M. (1961). Dialectical Theory of Meaning. Belgrade: Nolit.
- Martin, J. N. & Nakayama, T. K. (2007). Intercultural Communication in Context. Boston: McGraw Hills.
- Mathews, G. (2002) Global Culture/Individual Identity: Searching for Home in the Cultural Supermarket. London: Routledge

- McGarty, C., Yzerbyt, V.Y. & Spears, R. (eds.) (2002). *Stereotypes as explanations: The formation of meaningful beliefs about social*. Cambridge: Cambridge University Press.
- McQuail, D. (2010) *Mass Communication Theory*. London: Sage.
- McSweeney, B. (2002). Hofstede's Model of National Cultural Differences and their Consequences: A Triumph of Faith - a Failure of Analysis, *стр 89-118 во Human Relations* 55 (1), преземено од <https://doi.org/10.1177/0018726702551004>
- Oberg, K. (1960). Cultural shock: Adjustment to new cultural environments, *стр 177-182 во Practical Anthropology*, 7.
- Omohundro, J.T (2008). *Thinking like an Anthropologist: A practical introduction to Cultural Anthropology*. Boston: McGraw Hill.
- Parker, B. & McEvoy, G. M. (1993). Initial examination of a model of intercultural adjustment. *International Journal of Intercultural Relations*, 17, 355–379.
- Paige, R. M. (ed.) (1993) . *Education for the Intercultural Experience*. Yarmouth, ME: Intercultural Press.
- Prensky, M. (2001). Digital Natives, Digital Immigrants Part 1, *стр.1-5 во On the Horizon*, 9 (5), превземено од <http://www.emeraldinsight.com/doi/abs/10.1108/10748120110424816>
- Rot, N. (2004). *Znakovi I znacjenja: verbalna I neverbalna komunikacija*. Beograd: Plato
- Rothman, J. (2014). The Meaning of "Culture". Преземено во јуни, 2017 од <https://www.newyorker.com/books/joshua-rothman/meaning-culture>
- Rubenstein, J. M. R. (2008). *An Introduction to Human Geography*, 9th ed. Upper Saddle River, NJ: Pearson Prentice Hall
- Ruesch, J. (1957). Technology and Social Communication, *стр 452-481 во Communication: Theory and Research*. Lee Thayer (ed.) Springfield, IL: Thomas.
- Ryu, J. S. (1976). Neo-socialisation function of the mass mediaworking among foreignstudents. Paper presented at the annual meeting of Mass Communication Association, San Francisco, CA.
- Samovar, L.A., Porter, R.E. & McDaniel, E.R. (2007) *Communication Between Cultures*. Belmont, CA: Wadsworth.
- Scannavini, K (2013). The necessity of intercultural communication for a peaceful world, *стр 172-188 во Academicus International Scientific Journal*, 8, преземено од <http://www.academicus.edu.al/nr8/Academicus-MMXIII-8-172-188.pdf>
- Searle, W. & Ward, C. (1990). The prediction of psychological and sociocultural adjustment during cross-cultural transitions. *International Journal of Intercultural Relations*, 14, 449–464.
- Smith, S. (1998). Identity and intercultural communication competence in reentry. In J.N. Martin, T.K., Nakayama & L.A. Flores (Eds.). *Readings in Cultural Contexts* (304-314), Belmont, CA: Mayfield.
- Sternberg, R. J. (1999). *Handbook of Creativity*. New York: Cambridge University Press.
- Sutton, R. C., Miller, A. N, & Rubin, D. L. (2007). Research design in assessing learning outcomes of education abroad programs, *стр. 23-59 во A Guide to Outcomes Assessment in Education Abroad*. M. Bolen (ed.) Carlisle, PA: Forum on Education Abroad.
- The American Heritage dictionary of the English language. (2006). Boston, MA: Houghton Mifflin.
- Tomasello, M. (1999) The Human Adaptation for Culture Article, *стр. 509-529 во Annual Review of Anthropology*, 28(1).

- Turner, J. (1988). *A Theory of Social Interaction*. Stanford: Stanford University Press.
- Tylor, E. (1920). Volume 1. *Primitive Culture*. New York: J. P. Putnam's Sons.
- U.S. Department of State. Bureau of Educational and Cultural Affairs. Summer Work Travel Program. Retrieved from <https://j1visa.state.gov/programs/summer-work-travel>
во октомври, 2017 од
- Ward, C. & Searle, W. (1991). The impact of value discrepancies and cultural identity on psychological and socio-cultural adjustment of sojourners. *International Journal of Intercultural Relations*, 15, 209–225. Cambridge
- Ward, C. & Kennedy, A. (1993). Psychological and socio-cultural adjustment during cross-cultural transitions: a comparison of secondary students at home and abroad. *International Journal of Psychology*, 28, 129–147.
- Ward, C. and Kennedy, A. (1996). Crossing cultures: The relationship between psychological and sociocultural dimensions of cross-cultural adjustment, стр 289-306 во *Asian contributions to cross-cultural psychology*. J.Pandey, D.Sinha and D.P.S.Bhawuk (Eds). New Delhi: Sage.
- Ward, C., Leong, C.H. & Kennedy, A. (1998). Self construals, stress, coping and adjustment during cross-cultural transition. Paper presented at the Annual Conference of the Society of Australasian Social Psychologists, Christchurch, New Zealand.
- Ward, C., Okura, Y., Kennedy, A. and Kojima, T. (1998). The U-curve on trial: A longitudinal study of psychological and sociocultural adjustment during cross-cultural transition, стр. 277-291 во *International Journal of Intercultural Relations*, 22.
- Ward, C.A. Bochner, S. & Furnham, A. (2001). *The Psychology of Culture Shock*. London: Routledge.
- Weaver, W. (1949). *Recent Contributions to the Mathematical Theory of Communication*. Urbana, IL: University of Illinois Press.
- Williams, R. (1961). *The Long Revolution*. London: Chatto&Windus
- Ying, Y.W. & Liese, L.H. (1991). Emotional well-being of Taiwan students in the U.S.: An examination of pre- to post-arrival differential, стр. 345-366 во *International Journal of Intercultural Relations*, 15.
- Zachary, G. P. (2003). *The Diversity Advantage: Multicultural Identity in the New World Economy*. Boulder, CO:Westview.

Прилог

Датум: _____

Времетраење на интервјуто: _____ мин.

Прашања за Интервју

со учесници на

ПРОГРАМАТА „РАБОТА ПРЕКУ ЛЕТО И ПАТУВАЊЕ ВО САД“

1 ДЕЛ

1. Реден број на кандидатот	
2. Пол	
3. Возраст	
4. Место на живеење	
5. Место на студирање	
6. Универзитет	
7. Факултет и насока	
8. Година на запишување	
9. Година на студирање во моментот	
10. Година на завршување (ако студентот ги завршил студиите)	

11. Дали студирате во моментот?	
• Да	• Не
12. Дали работите во моментот?	
• Да	• Не

13. Дали сте ималеработно искуство пред да учествувате во Work and Travel?	
• Да	• Не
13.1 Каков бил видот на работното однос?	Премини на прашање бр.14
<ul style="list-style-type: none"> • Наопределено работно време • Нанеопределено работно време • Сезонска работа • Студентска пракса • Неполно работно време 	
13.2 Колку долго сте работеле?	
<ul style="list-style-type: none"> • Помалку од тримесеци • 3-6 месеци • 6-12 месеци • 1-3 години • Подолго од 3 години 	
13.3 Дали работата била поврзана со студиите?	
<ul style="list-style-type: none"> • Да • Не 	

14. Дали членувате или сте членувале во домашни или во странски организации?					
• Да			• Не		
14.1 Во колку Организации сте членувале?	Заокружите број*				Премини на прашање бр.15
	1	2	3	4	
14.2.2 Какој вид организација/ организациите работеле?					
• НВО					
• Студентска организација					
• Средношколска организација					
• Спортски клуб					
• Друго					
12.2 Наведете некој од задачите што ги извршувате во рамките на организацијата/ организациите?					
15. Дали сте присуствувале на настан организиран од страна на домашни или на странски организации?					
• Да			• Не		
15.1 Каков бил настанот?					Премини на прашање бр.16
<ul style="list-style-type: none"> • Конференција • Младински форум • Натпревар • Обука • Друго _____ 					

15.2 Кадесе одржал настанот?

- Во странство _____
- Во Македонија _____

16. Дали сте престојувале надвор од Македонија пред учеството на Work and Travel?

• Да

• Туристички (на бројте каде и колку долго, на пример: 10 дена годишно)

• Сум студирал/а (на бројте каде и колку долго)

• Сум живеел/а (на бројте каде и колку долго)

• Сум работел/а (на бројте каде и колку долго)

• Друго _____ (на бројте каде и колку долго)

• Не

Премини на прашање бр. 17

17. Накоени во бигосместиле вашето познавање на англискиот јазик пред учеството на Work and Travel?

- Почетно
- Средно
- Напредно
- Незнам

18. Колку странски јазици изборувате?

- 1 _____
- 2 _____
- 3 _____
- 4 _____

2ДЕЛ

19. Во која година учествувавте во Work and Travel?
20. Кој беше вашиот главен мотив да се пријавите?
<ul style="list-style-type: none"> • Сакав да научам нешто повеќе за животот во САД • Заработка • Патување • Усовршување на англискиот јазик • Запознавање луѓе • Друго _____ • Безодговор
21. Како ги добивте информациите за оваа програма?
<ul style="list-style-type: none"> • Преку пријатели/роднини/колеги • Преку интернет/ТВ/радио • Директно од некоја агенција • Друго _____ • Безодговор

22. Дали идејата да се пријавите беше ваша?	
<ul style="list-style-type: none"> • Да <p>Премини на прашање бр. 23</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Не, <ul style="list-style-type: none"> • Ми беше предложено од пријатели/колеги • Ми беше предложено од некојво семејството • Ми беше предложено од професор/асистент/вработен на факултет • Друго _____ • Безодговор

23. Дали се пријавивте сами или со некого?		
<ul style="list-style-type: none"> • Се пријавив сам/а • Со пријатели/роднини/колеги • Се пријавив сам/а, а потоа некој ми се придружи • Друго _____ • Без одговор 		
24. Колку времетраја размислувавте пред да се пријавите?		
<ul style="list-style-type: none"> • Неколку месеци • Неколку недели • Неколку дена • Веднаш ја донесов одлуката • Друго _____ • Без одговор 		
25. Откако ја донесовте одлуката, дали имавте посакувана дестинација за вашиот работен престој во САД?		
• Да (наведете која/кои) _____	• Не	• Не знам
26. Дали имавте посакуван туристичка дестинација во САД?		
• Да (наведете која/кои) _____	• Не	• Не знам
27. Дали имавте посакувано работно место?		
• Да (наведете кое/кои) _____	• Не	• Не знам

28. Дали имавте контакт со американската култура пред заминувањето во САД?		
• Да	• Не	• Не знам
28.1 На кој начин доаѓавте во контакт со Американската култура? <ul style="list-style-type: none"> • Преку медиуми • Преку учење на англискиот јазик • Преку познанствасолуге кои живееле/живеат во САД • Друго _____ 	Преминете на прашањето бр. 29	

29. Дали би ги одбрале САД доколку би имало иста програма за друг земји?		
• Да	• Не	• Незнам
30. Како одлучивте за работното место?		
<ul style="list-style-type: none"> • Сам/аго избрав работното место од понудените во агенцијата • Избрав работно место со насоки од агенцијата • Агенцијата избрала место мене • Веќе имав работно место • Друго _____ • Безодговор 		
31. Дали имавте интервју со работодавецот?		
• Да	• Не	
32. Во што сестоеја вашите подготовки за патувањето?		
<ul style="list-style-type: none"> • Се информирав за местото каде што требаше да живеам и да работам • Се информирав за начинот на живеење • Се информирав за патувањето до работното место • Се подготвував за извршувањето на работните задачи • Немав никакви посебни подготовки • Друго _____ • Безодговор 		
33. Кој авио беша најголема грижа за времената на подготовките?		
<ul style="list-style-type: none"> • Престојот во странска држава • Долготрајно патување до вашата дестинација • Способноста да одговорам на работните задачи • Секојдневната комуникација на англиски • Немав грижи • Друго _____ • Безодговор 		

ЗДЕЛ

34. Колку долго патувате од Македонија до местото каде што живеете и работевте?		
<ul style="list-style-type: none"> • <1 ден • 1-2 дена • >2 дена • Безодговор 		
35. Дали патувањето помина најдобро ред?		
<ul style="list-style-type: none"> • Да 	<ul style="list-style-type: none"> • Не 	<ul style="list-style-type: none"> • Не знам
36. Ко е чувство или чувства преовладуваа првите 24 часа по пристигнувањето во САД?		
<ul style="list-style-type: none"> • Возбуда • Збунетост • Среќа • Тага • Страв • Друго _____ • Безодговор 		
37. Како пристигнавте до местото каде што живеете и работевте?		
<ul style="list-style-type: none"> • Мепречеканекој од компанијата • Месоветувашенекој од компанијата, астигнавсам/сама • Месоветувашенекој од агенцијата, астигнавсам/сама • Моравсам/самадасеснајдам • Друго _____ • Безодговор 		
38. Каде работевте и којабеше вашата работна позиција?		
39. Откако пристигнавте, кога почнавте со работата?		
<ul style="list-style-type: none"> • Веднаш, наредниот ден • По 1-2 дена • Подоцна од 2 дена • Безодговор 		

40. Дали секојдневноработевтесо клиенти?

- Да, со многу
- Да, со умерен број
- Неработевсо клиенти
- Друго _____
- Безодговор

41. Дали има втепростор за креативност на работното место?

- Да, работата бешемногу креативна
- Работата бешепонекогаш креативна
- Работата бешерутинска
- Друго _____
- Безодговор

42. Како би ја оценил тежината на работните задачи?

- Многутешки
- Умеренотешки
- Воопштоне беатешки
- Друго _____
- Безодговор

43. Дали сметате дека бевте добро прифатен/а од вашите колеги?

- Да, бев добро прифатен/а од сите
- Бев добро прифатен/а од дел од колегите
- Не бев добро прифатен/а
- Друго _____
- Безодговор

44. Колку честосе бараше од вас да зборувате на англиски јазик на работното место?

- Постојано
- Понекогаш
- Ретко
- Воопштоне мора да зборувате на англиски јазик
- Друго _____
- Безодговор

45. Колку час неделно поминува твена работа?		
<ul style="list-style-type: none"> • <40 • 40-50 • 50-60 • >60 • Безодговор 		
46. Дали имавте дополнителна работа?		
• Да	• Не	
46.1. На колку места работевте?	Премини на прашање бр. 47	
<ul style="list-style-type: none"> • 2 • 3 • >3 		
46.2. Дали тоа беше работа од ист вид?		
<ul style="list-style-type: none"> • Да, работата беше иста • Работата беше слична • Работата беше сосема различна • Друго _____ 		
47. Дали на местото каде штора работевте имаште студенти од нашиот регион со кои комунициравте на мајчиниот јазик?		
<ul style="list-style-type: none"> • Многу мина • Неколку мина • Немаше • Друго _____ 		
48. Од кој националности беа луѓето со кои комунициравте?		
49. Дали работната позиција и дестинацијата соодветствуваа на вашите желби пред патувањето?		
• Да	• Не	• Не знам

4ДЕЛ

50. Во кој контекст и мавте најмногу контакти со жителите на САД?		
<ul style="list-style-type: none"> • На работа 	<ul style="list-style-type: none"> • Надвор од работа 	<ul style="list-style-type: none"> • Незнам
<ul style="list-style-type: none"> • Со колеги • Со клиенти 	<ul style="list-style-type: none"> • Продавница, банка, пошта и сл. • Кафе-барови, ресторани, клубови и сл. • Спортски и рекреативни дружења • Друго _____ 	
51. Дали односите беа формални или неформални?		
<ul style="list-style-type: none"> • Претежно формални • Формални и неформални • Претежно неформални • Друго _____ • Безодговор 		
52. Дали можете да наброите неколку најчестите теми на разговор при комуникација со Американци?		
<ul style="list-style-type: none"> • Работа и секојдневие • Спорт • Политика • Култура • Личните теми • Друго _____ • Безодговор 		

53. Со кого поминува в тенајмногу време во дружење?

- Со Американци
- Со студенти од регионот
- Со студенти од друг краевина светот _____
- По еднакви седружејте
- Друго _____
- Безодговор

54. Дали забележавте разлика во начинот на комуникација помеѓу Американците и Македонците?

• Да	• Не	• Незнам
<ul style="list-style-type: none"> • _____ се пољубезни од _____ • _____ се по формални од _____ • _____ користат повеќе говорнелото од _____ • _____ користат повеќе сарказам од _____ • _____ користат Повеќе хумор од _____ • _____ се по директни во комуникацијата од _____ • Друго _____ _____ _____ _____ _____ _____ _____ _____ • Безодговор 	<p>Премини на прашање бр. 55</p>	

58. Кога комуницира втесно Американци, дали забележавте разлика помеѓу комуникација еден-на-еден и комуникација со група Американци?		
• Да	• Не	• Незнам
Која комуникација ви беше попријатна?	Премини на прашање бр. 59	
<ul style="list-style-type: none"> • Еден на еден • Во група • И двете • Ни една • Друго _____ • Безодговор 		
59. Дали стеснаш левоситуација во која некој намерна постапка од страна на некој Американец ви навредила?		
• Да	• Не	• Незнам
59.1 На која основа тибилена навредени?	Премини на прашање бр. 60	
<ul style="list-style-type: none"> • Национална • Расна • Верска • Родова/сексуална • Физички изглед • Јазик • Друго _____ • Безодговор 		
60. Дали стеснаш левоситуација во која стена навредиленекој Американец?		
• Да	• Не	• Незнам
60.1 На која основа?	Премини на прашање бр. 61	
<ul style="list-style-type: none"> • Национална • Расна • Верска • Родова/сексуална • Физички изглед • Јазик • Друго _____ • Безодговор 		

61. Дали наидуваатенанедоразбирања во комуникација тасо Американци?		
• Да	• Не	• Не знам
61.1 Колку често?	Премини на прашање бр. 62	
<ul style="list-style-type: none"> • Често • Повремено • Многуметко • Друго _____ • Безодговор 		
61.2 Од кои причини?		
<ul style="list-style-type: none"> • Јазикот • Разлики во размислувањата • Разлики во однесувањето • Разлики во очекувањата • Друго _____ • Безодговор 		
61.3 Каде најчестослучуваат овие недоразбирања?		
<ul style="list-style-type: none"> • На работа • Надвор од работа • Друго _____ • Безодговор 		

62. Дали сметате дека нивот на познавање на англискиот јазик ви ја ешена Комуникацијата со Американци?		
• Да	• Не	• Незнам
62.1 На кој начин?	Премини на прашање бр. 63	
<ul style="list-style-type: none"> • Добро зборувам англиски и поради тоа често комуницирав • Сакав да го подобрам англискиот јазик и поради тоа често комуницирав • Не го зборувам добро англискиот јазик и одбегнувам да комуницирам • Друго _____ • Безодговор 		
63. Кој јазик најмногу користевте за време на вашиот престој?		
<ul style="list-style-type: none"> • Англискиот јазик • Мајчиниот јазик • Друго _____ • Безодговор 		
64. Дали ситекот навремето стекнавте поголема сигурност во користењето на Англискиот јазик?		
<ul style="list-style-type: none"> • Да, имаше големо подобрување • Да, имаше мало подобрување • Немаше никакво подобрување • Друго _____ • Безодговор 		
65. Дали ситекот навремето се промени фреквенцијата на комуникацијата со Американци?		
<ul style="list-style-type: none"> • Да, сè повеќе комуницирав • Исто комуницирав целовреме • Сè помалку комуницирав • Друго _____ • Безодговор 		

66. Како пополнивте слободното време?	
<ul style="list-style-type: none"> • Спорт и рекреација • Ресторани, кафе-барови, клубови • Кино, театар, библиотека • Интернет, социјални мрежи • Учење • Одмор • Друго _____ • Безодговор 	
67. Дали сè зачленивте во некоја организација каде што извршувате некоја општествено корисна работа?	
• Да	• Не
67.1 Вид на организација _____ _____ _____	Премини на прашање бр. 68
67.2 Задачи што сте ги извршувале _____ _____	
68. Дали учествувате на некој организиран настан?	
• Да	• Не
<ul style="list-style-type: none"> • Спортски настан • Културен настан • Друго _____ 	
69. Како сеснаоѓавте при извршувањето на обврските и активностите што носат однесува на работата? (Пример: одење во банка, пошта, маркет, планирање патувања и сл.)	
<ul style="list-style-type: none"> • Сеснаоѓав сам/сама • Барав помош од Американци • Барав помош од друг студенти • Друго _____ • Безодговор 	
70. Дали ви беше тешко да сеснаоѓавте во горенаведените ситуации?	
<ul style="list-style-type: none"> • Да, многу • Понекогаш • Воопшто не ми беше тешко • Друго _____ • Безодговор 	

71. Дали патувате некогаш временароботниот престој (првите 3-4 месеци)?	
<ul style="list-style-type: none"> • Да, ја користев секоја можност • Да, еднаш-двапати • Непатував додека работев • Друго _____ • Безодговор 	
72. Дали патувате по работниот престој?	
• Да	• Не
72.1 Колку долго траеше вашето патување?	Премини на прашање бр. 73
<ul style="list-style-type: none"> • <1 недела • 1-2 недели • >2 недели • Друго _____ • Безодговор 	
72.2 Дали забележавте културни разлики кај населението помеѓу местото каде што работевте и местата каде што патувавте?	
<ul style="list-style-type: none"> • Да, забележав големи разлики • Да, но разликите не се толку големи • Не, не забележав разлики • Воопшто не обраќав внимание • Друго _____ • Безодговор 	

73. Дали во кој било момент од престојот во САД почувствувавте потреба да ја прекинете Програмата и да се вратите дома?		
• Да	• Не	• Не знам
73.1. Од која причина?	Премини на прашање бр. 74	
<ul style="list-style-type: none"> • Минедостасуваасемејството и пријателите • Немисе допаѓаше работата • Немисе допаѓаше животот во САД • Не ми се допаѓаа луѓето со кои беа опкружен • Друго _____ • Безодговор 		
73.2. Во кој момент почувствувавте потреба да ја прекинете Програмата?		
<ul style="list-style-type: none"> • Веднаш по пристигнувањето во САД • Во текот на првиот месец • Во текот на вториот месец • Во текот на третиот месец • Во текот на четвртиот месец • Безодговор 		
73.3. Дали тоа чувствотраеше до самиот крај на Програмата?		
<ul style="list-style-type: none"> • Да, траеше до самиот крај • Траеше неколку недели • Траеше една недела • Траеше неколку дена • Друго _____ • Безодговор 		
74. Дали во кој било момент размислувавте да го продолжите престојот во САД по прекинувањето на Програмата?		
• Да	• Не	Не знам •
75. Дали во кој било момент размислувавте да останете долгорочно во САД?		
• Да	• Не	• Не знам

5ДЕЛ

76. Како се чувствувате кога се вратите во Македонија?

- Среќно, поради тоа што _____
- Тажно, поради тоа што _____
- Збунето, поради тоа што _____
- Разочарано, поради тоа што _____
- Друго _____
- Безодговор

77. Колку време ви беше потребно за да сенавикнете на животниот ритам во Македонија?

- Веднаш сенавикнав
- За 1-2 недели
- За 3-4 недели
- За 1-3 месеци
- >3 месеци
- Друго _____
- Безодговор

78. Дали по враќањето веднаш бевте подготвени да ги извршувате студентските обврски?

- Да, веднаш
- За 1-2 недели
- За 3-4 недели
- >1 месец
- Друго _____
- Безодговор

79. Дали повраќањето и имавте желба повторно да учествувате во Програмата?		
• Да	• Не	• Не знам
79.1. Од кои причини?	79.1.2. Од кои причини?	Преминина прашање бр. 8
<ul style="list-style-type: none"> • Новипознанства • Добра заработка • Патување • Работно искуство • Друго _____ _____ • Безодговор 	<ul style="list-style-type: none"> • Неми седопадна животот во САД • Немиседопадна луѓето кои ги запознав • Немав заработка • Едноучествое доволно • Друго _____ • Безодговор 	
80. Дали би ги посетиле САД во друга прилика?		
• Да	• Не	• Не знам
81. Дали би живееле во САД?		
• Да	• Не	• Не знам
82. Дали вашата слика за животот во САД сесмени по вашиот престој таму?		
<ul style="list-style-type: none"> • Да, сесмени _____ • Несесмени _____ • Друго _____ • Безодговор 		
83. Кои аспекти од животот во САД виседопаднаа?		
<ul style="list-style-type: none"> • Работната култура • Потрошувачката култура • Начинот на користење на слободното време • Меѓучовечките односи • Семејните вредности • Храната • Спортот и рекреацијата • Медиумите • Друго _____ • Безодговор 		

84. Кои аспекти од животот во САД не виседопаднаа?

- Работната култура
- Потрошувачката култура
- Начинот на користење на слободното време
- Меѓучовечките односи
- Семејните вредности
- Храната
- Спортот и рекреацијата
- Медиумите
- Друго _____
- Безодговор

85. Дали сметате дека квалитетот во Програмата Work and Travel влијае на вашата личност?

• Да

• Не

• Не знам

85.1 Во кој поглед сметате дека сте се промениле?

Премини на прашање бр. 86

- Кариера
- Образование
- Комуникација
- Патување
- Друго _____

86. Дали сè уште одржувате контакти со Американци кои сте ги запознале за време на престојот во САД?

- Да, често
- Да, но нередовно
- Многуметко
- Не одржувам контакти
- Безодговор

87. Како е вашето сèвкупно искуство?

- Позитивно
- Негативно
- Неутрално
- Безодговор

88. Дали ја препорачавте Програмата Work and Travel на некому?		
• Да		• Не
89. Дали сте биле активен/анафоруми, Фејсбук групи или лични платформи за споделување искуства од Програмата Work and Travel?		
<ul style="list-style-type: none"> • Да, често • Понекогаш • Ретко, само ако сум имал/а потреба 		<ul style="list-style-type: none"> • Не
89.1 На каков начин сте учествувале?		Премини на прашање бр. 85
<ul style="list-style-type: none"> • Сум одговорал/а на прашања и сум делел/а совети • Сум поставувал/а прашања • Сум читал/а објави и коментари за искуствата на другите студенти • Друго _____ 		
90. Дали сметате дека агенциите добро ги подготвуваат учесниците пред заминувањето во САД преку Програмата Work and Travel?		
• Да	• Незнам	• Не
		90.1 Во кој поглед може да се подобри подготовката на агенциите?
		<ul style="list-style-type: none"> • Повеќе информации за патувањето до дестинацијата • Повеќе информации за местото каде што студентите престојуваат и работат • Повеќе информации за работата што ја извршуваат студентите • Помош околу комуникацијата на англиски јазик • Друго _____ • Без одговор

